

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПрАТ «ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ЗАПОРІЗЬКИЙ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»

Кафедра Права та публічного управління

ДО ЗАХИСТУ ДОПУЩЕНА

Зав.кафедрою

_____
к.ю.н., доцент Гулевська А.Ю.

МАГІСТЕРСЬКА ДИПЛОМНА РОБОТА
ФОРМУВАННЯ ВІДНОСИН МІЖ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ І ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ

Виконала

ст. гр. ПУА-111м

_____
(підпис)

А.О. Демерташ

Керівник

к.е.н., доц.

_____
(підпис)

К.А. Волошина

Запоріжжя

2023

ПрАТ «ПВНЗ «ЗАПОРІЗЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ
ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»

Права та публічного управління

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

к.ю.н., доцент Гулевська А.Ю

«___» _____ 20___ р.

ЗАВДАННЯ
НА МАГІСТЕРСЬКУ ДИПЛОМНУ РОБОТУ
студентці гр. ПУА-111м,
спеціальності «Публічне управління та адміністрування»
Демерташу Артуру Олександровичу

1. Тема: Формування відносин між органами місцевого самоврядування і територіальними громадами.

Затверджена наказом по інституту «___» _____ 2022 р. № _____

2. Термін здачі студентом закінченої роботи: «___» _____ 2023 р.

3. Перелік питань, що підлягають розробці:

- розкрити сутнісну характеристику місцевого самоврядування, його органів і територіальної громади;

- систематизувати перелік нормативно-правових актів, що регулюють питання відносин між органами місцевого самоврядування і територіальними громадами;

- виконати критичний аналіз наукових праць з питань відносин між органами місцевого самоврядування та територіальними громадами;

- охарактеризувати територіальну громаду м. Кривий Ріг та органи місцевого самоврядування;
- проаналізувати стан відносин між органами місцевого самоврядування і територіальною громадою у м. Кривий Ріг;
- дослідити цифровізацію з позиції підвищення ефективності взаємодії між органами місцевого самоврядування і територіальною громадою;
- надати пропозиції організаційного вдосконалення відносин між органами місцевого самоврядування і Криворізькою територіальною громадою.

Дата видачі завдання «__» _____ 2022 р.

Керівник магістерської роботи _____

(підпис)

К.А.Волошина

(прізвище та ініціали)

Завдання прийняв до виконання _____

(підпис)

А.О. Демерташ

(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Магістерська дипломна робота містить: 88 сторінок, 29 табл., 16 рисунків, 109 використаних джерел, 8 додатків.

Об'єкт магістерської дипломної роботи – процес відносин між органами місцевого самоврядування і територіальними громадами.

Предметом роботи є теоретико-методичні засади відносин між органами місцевого самоврядування і територіальними громадами.

Метою магістерської дипломної роботи є виявлення шляхів покращення відносин між органами місцевого самоврядування і територіальними громадами.

Узагальнення існуючого досвіду у сфері відносин між органами місцевого самоврядування і територіальними громадами дозволило сформулювати пропозиції організаційного та нормативно-правового характеру. Організаційне удосконалення полягає в обґрунтуванні необхідності ліквідування районних у місті рад шляхом їх заміни на районні адміністрації. Заходи нормативно-правового забезпечення полягають у необхідності введення до правового поля інституту місцевого референдуму; законодавчо урегулювати процедуру організації та проведення громадських слухань; введення в правове поле можливості е-голосування на місцевому референдумі; обов'язковість для кандидатів у депутати місцевих рад і на посаду міського голови належність до відповідної територіальної громади; введення обов'язковості укладання між органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями й об'єднаннями громадян громадських угод.

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ, ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ,
ПУБЛІЧНА ВЛАДА, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, ТЕРИТОРІАЛЬНІ
ГРОМАДИ

ЗМІСТ

Стор.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	6
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВІДНОСИН ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ З ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ	9
1.1 Сутнісна характеристика органів місцевого самоврядування і територіальної громади	9
1.2 Аналіз нормативно-правових актів, що регулюють питання відносин між органами місцевого самоврядування і територіальними громадами	17
1.3 Критичний аналіз наукових праць з питань відносин між органами місцевого самоврядування та територіальними громадами	26
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДНОСИН МІЖ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА КРИВОРІЗЬКОЮ ТЕРИТОРІАЛЬНОЮ ГРОМАДОЮ	33
2.1 Характеристика територіальної громади м. Кривий Ріг та органів місцевого самоврядування	33
2.2 Аналіз стану відносин між органами місцевого самоврядування і територіальною громадою у м. Кривий Ріг	44
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ВІДНОСИН МІЖ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ І ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ	58
3.1 Цифровізація як засіб підвищення ефективності взаємодії між органами місцевого самоврядування і територіальною громадою	58
3.2. Пропозиції організаційного вдосконалення відносин між органами місцевого самоврядування і Криворізькою територіальною громадою	68
ВИСНОВКИ	75
РЕКОМЕНДАЦІЇ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79
ДОДАТКИ	89

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ,
СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

1. ВРУ – Верховна Рада України;
2. ГО – громадська (-кі) організація (-ії);
3. грн. – гривні;
4. див. – дивіться;
5. дод. – додаток;
6. ЗУ – Закон (-у, -а та ін.) України;
7. КАСУ – Кодекс адміністративного судочинства України;
8. КК – Кримінальний кодекс;
9. КМР – Криворізька міська рада;
10. КМУ – Кабінет міністрів України;
11. КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення;
12. МС – місцеве (-ого, -ому та ін.) самоврядування (-ю, - і та ін.);
13. од. – одиниці;
14. ОМС – органи (-ів, -ам та ін.) місцевого самоврядування;
15. ОСН – органи самоорганізації населення;
16. п. – пункт;
17. р. – рік;
18. рис. – рисунок;
19. рр. - роки;
20. с. - сторінка;
21. ст. – стаття;
22. табл. – таблиця;
23. ТГ – територіальна (- і, -у, их та ін.) громада (-и, -у та ін.);
24. тис. – тисяча;
25. ЦК – Цивільний кодекс.

ВСТУП

Формування в нашій державі адекватного сучасним реаліям місцевого самоврядування вимагає удосконалення усіх його учасників та елементів: від системи відповідних органів до територіальних громад, котрі мали б змогу керувати нагальними справами й самостійно їх розв'язувати. Для цього створено окремі передумови. Зокрема, у Конституції територіальну громаду проголошено базовим суб'єктом місцевого самоврядування та підґрунтям його владних функцій і повноважень.

Разом із цим, начасі досі не розроблений повний перелік інструментів, застосування котрого дало б реальну можливість територіальній громаді бути істинним суб'єктом публічного управління. А ті, інструменти, що розроблені та дозволені на законодавчому рівні є слабо розвиненими та не використовуються взагалі або ж на досі низькому рівні. Підтвердженням цього являється низький рівень користування такими інструментами, як функціонування місцевих громадських організацій, безініціативність громади щодо використання петицій, місцевих ініціатив, громадських слухань, загальних зборів та інших. В окремих випадках, громадськість взагалі не долучається до процесів вироблення місцевої політики. У зв'язку із цим, по факту територіальні громади все ще являються об'єктами керування. Вони досі не переключилися на роботу у структурі суб'єкт-суб'єктних публічних відносин.

Дослідження формування взаємовідносин місцевого самоврядування, його спеціальних органів та громад являється міжгалузевим. Ним активно займаються не лише фахівці публічної служби, але й юриспруденції, соціології та політології. Актуальність проблематики формування указаних взаємовідносин обумовлює не втихаючий інтерес вітчизняних науковців, серед яких І. Бутко[54], М. Баймуратов, В. Григор'єв [55], О. Батанов [56], І. Дробот [69], М. Орзіх [58], О. Сушинський [68], Л. Ярічевська [65] та багато інших.

Мета роботи – виявлення шляхів покращення відносин між органами місцевого самоврядування і територіальними громадами. Для її досягнення сформульовано наступні завдання:

- розкриття сутнісної характеристики місцевого самоврядування, його органів і територіальної громади;
- групування нормативно-правових актів, що регулюють питання відносин між органами місцевого самоврядування і територіальними громадами;
- критичний аналіз наукових праць з питань відносин між органами місцевого самоврядування та територіальними громадами;
- висвітлення характеристики територіальної громади м. Кривий Ріг та органів місцевого самоврядування;
- аналіз стану відносин між органами місцевого самоврядування і територіальною громадою у м. Кривий Ріг;
- пошук шляхів покращення відносин між органами місцевого самоврядування і територіальними громадами з урахуванням переваг цифровізації.

Об'єкт дослідження – відносини між органами місцевого самоврядування і територіальними громадами.

Предметом роботи є теоретико-методичні засади формування відносин між органами місцевого самоврядування і територіальними громадами.

У роботі були використані чинні нормативно-правові акти з питань українського місцевого самоврядування, навчальна та наукова література з публічного управління, а також фахові статті з окресленої проблематики. Крім того, для написання практичної частини використовувались дані виконкому Криворізької міської ради, оприлюднені у відкритих джерелах.

Методи, що застосовувалися для виконання дослідження являють собою способи загальнонаукового пізнання (аналіз, синтез тощо), а також систематизації, критичного осмислення інформаційного поля діяльності органів місцевого самоврядування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВІДНОСИН ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ З ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ

1.1. Сутнісна характеристика органів місцевого самоврядування і територіальної громади

Місцеве самоврядування (далі – МС) являється, згідно із визначенням у законодавстві України, гарантоване державою право, котре надає об’єктивну спроможність територіальній громаді (далі – ТГ), незалежно або під відповідальність МС, вирішувати завдання місцевого значення, не порушуючи при цьому норм Конституції та законодавства [6]. Аналіз понять у фахових джерелах дозволяє констатувати про відсутність єдиного визначення (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Трактування поняття МС у фахових джерелах

Автор, джерело 1	Трактування МС 2
Ю. Панейко [61]	децентралізована державна влада, що спирається на законодавчі норми і виконується місцевими органами, які ієрархічно не підпорядковуються іншим органам і є самостійними в межах закону і правового порядку.
В. Борденюк [60]	право територіальної громади вирішувати частину державних справ, хоча і в інтересах місцевого населення.
Р. Гнейст, Л. Штейн [60]	покладення на місцеве співтовариство здійснення завдань державного управління і тому самоврядування – це одна з форм організації місцевого державного управління.
[60]	демократична система державного управління на місцях.
О. Батанов, Ю. Волошин та С. Маліков [62]	визнані і гарантовані державою природні можливості людини та її асоціацій (територіальних громад) самостійно та під свою відповідальність вирішувати питання місцевого значення в різних сферах суспільного життя, зокрема політичній, економічній, соціальній, культурній, екологічній та ін.
В. Євдокимов і Я. Старцев [64]	діяльність місцевих виборних органів, що базується на власному бюджеті та законодавчо закріплених повноваженнях.
Л. Ярчевська [65]	діяльність населення місцевої територіальної одиниці та його виборних органів, що спрямована на управління власними справами.
Г. Барабашев [66]	є владою "місцевого населення в справах місцевого значення, яка здійснюється громадянами безпосередньо і через виборні органи, в рамках закону, але без втручання державної влади"

Продовження табл. 1.1

1	2
О. Сущинський [68]	є здійсненням виду публічної влади чи громадівської влади шляхом структурування на суспільнозначимі функції, що здійснюються відповідною інституційною структурою-громадою безпосередньо і через легалізовані та відповідальні перед нею (громадою) органи місцевого самоврядування: главу, раду та виконавчі органи територіальної громади.
І. Дробот [69]	самоорганізоване на демократичних постулатах рівності, справедливості і свободи співіснування людей/громадян з метою організації своєї життєдіяльності.

Джерело: [60 – 62, 64 – 66, 68 – 69, 99].

Спільним серед існуючих понять є те, що всі вони ґрунтуються на категоріях права і влади. Звертаючись до визначення ТГ, слід цитувати законодавчо встановлену дефініцію, як мешканців, які неперервно мешкають на конкретній території, котра являється незалежною адміністративно-територіальною одиницею [6]. ТГ також можуть називатися об'єднані за власним бажанням мешканців декількох населених пунктів, котрі мають один адмінцентр [6]. Це означає, що ТГ може складатися із мешканців міста та близько розташованих сіл і селищ або ж тільки кількох сіл чи селищ [6]. Однак не слід плутати ці поняття із категорією об'єднані територіальні громади [100].

У фахових джерелах також науковці не виробили єдиний підхід до трактування поняття ТГ (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Трактування категорії ТГ у фахових джерелах

Автор, джерело	Трактування ТГ
1	2
І. Бутко [54]	люди, які мешкають в певних територіальних межах та об'єднані спільними інтересами
М. Баймуратов та В. Григор'єв [55]	сукупність фізичних осіб, які постійно мешкають на певній території та пов'язані територіально-особистісними зв'язками системного характеру
О. Батанов [56]	територіальна спільність, що складається з фізичних осіб – жителів, що постійно мешкають, працюють на території села (або добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл), селища або міста, безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення, мають спільну комунальну власність, володіють на даній території нерухомим майном, сплачують комунальні податки та пов'язані територіально-особистісними зв'язками системного характеру

Продовження табл. 1.2

1	2
Автори монографії [57]	спільність жителів, об'єднаних шляхом природного розселення і постійним проживанням в межах одного або кількох населених пунктів з єдиним адміністративним центром, за якою Конституцією та законами України визнане право вирішувати питання місцевого значення в межах законодавства України
М.Орзіх [58]	члени територіальної громади не обов'язково повинні володіти громадянством або постійно проживати на даній території (на чому наполягає більшість дослідників) – вони можуть на ній працювати, володіти нерухомим майном або бути платниками комунальних податків

Джерело: [54 – 58].

Найбільш цікавим із практичної точки зору являється поняття, запропоновано в джерелі [58], в котрому альтернативно до такої характеристики ТГ як єдність проживання указано на можливість робити на визначеній території.

Базою МС являється усвідомлене розуміння ТГ тієї обставини, що зміст її інтересів та очікувань (економічних, соціальних, екологічних та інших) може відрізнятись від інтересів і очікувань інших ТГ й безпосередньо держави. Задля реалізації своїх інтересів, ТГ утворюють спеціальні органи – представницькі органи МС. Ці органи МС, у свою чергу, формують виконавчі органи – комітети. Для цього шляхом безпосереднього волевиявлення, насамперед, шляхом референдуму обираються представники до МС.

Система органів МС формує спеціальну мережу системно-структурної організації публічної влади у нашій країні. Основними елементами даної мережі являються представницькі органи МС (рис. 1.1).

Через те, що ТГ являються первинними суб'єктами МС, їм надане конституційне право самостійно справлятися зі справами місцевого значення. Дане право покладене в основу громадівської концепції МС. Дана концепція ґрунтується на твердженні, що ТГ самостійно й незалежно від центральної влади володіє муніципальною владою за своєю сутністю. Водночас природа МС криється у предоставленні ТГ права самій убезпечувати власні потреби.

При цьому за органами держвлади залишається право (й обов'язок) розв'язувати питання загальнодержавного значення [1].

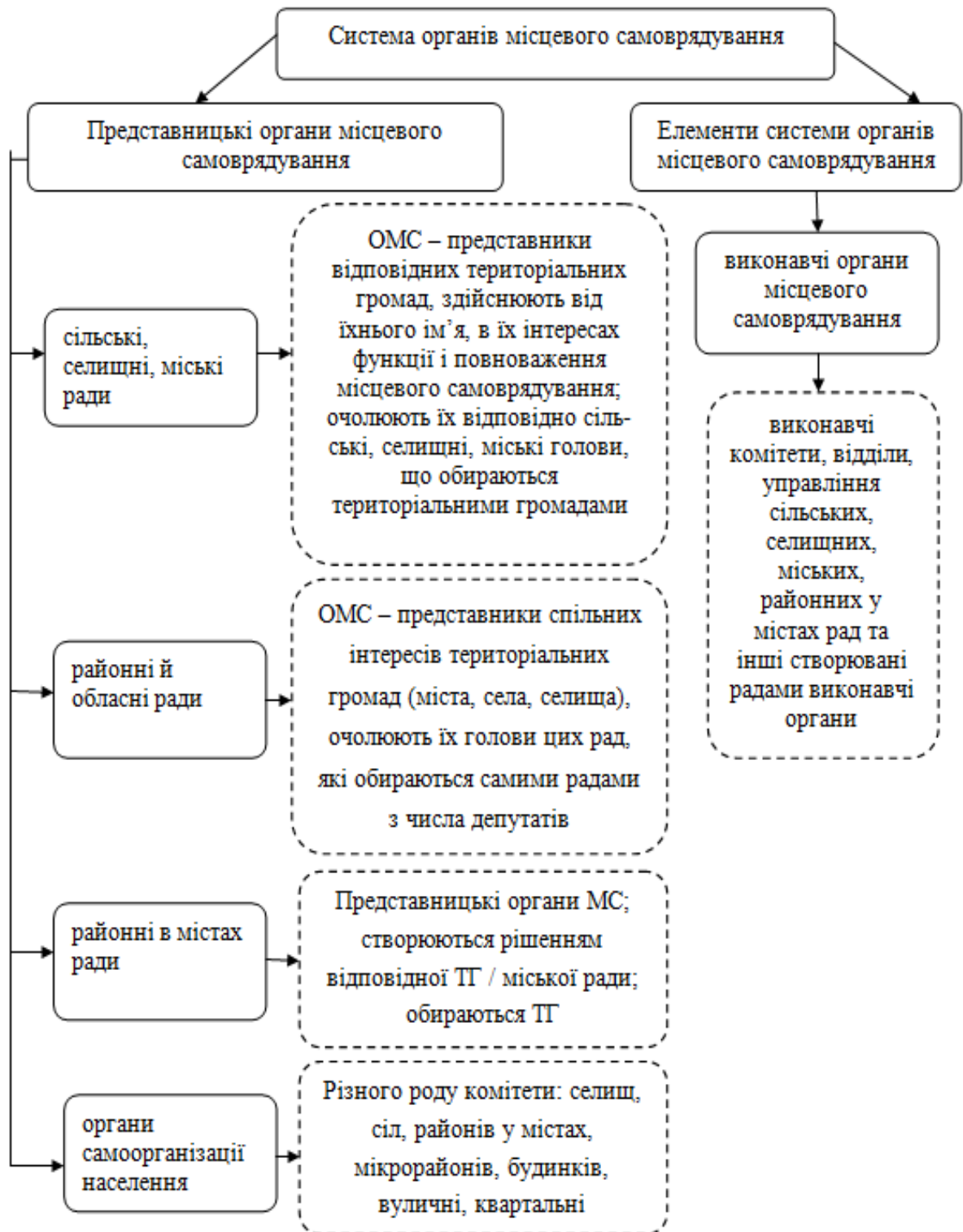

Рис. 1.1. Система органів МС (джерело: [6])

Поряд із громадівською має місце концепція муніципального дуалізму. Її положення ґрунтуються на твердженні про те, що органи МС являються незалежними від держави лише у питаннях суто громадського значення. Натомість, у політичній площині їх слід ототожнювати із органами держави, таких собі виконавців держфункцій та її повноважень. Прихильники даної концепції вважають питання, розв'язання котрих покладено в компетенцію органів МС, диференціюються на власні й делеговані. Перші повинні розв'язуватися незалежно від держорганів, а другі – мають контролюватися та за потреби корегуватися держорганами влади [1; 6].

Як зазначалося вище по тексту, МС, попри усі інші імперативні категорії, спирається на право мешканців конкретної території вільно вирішувати питання місцевого значення. Його реалізація стає можливою завдяки приналежності до певної громади. Важливо, що расові, релігійні, політичними, статеві або інші характеристики не тільки не беруться до уваги, але й під суворою заборонаю фокусування на них [6]. Така заборона є не лише проявом толерантності нинішнього суспільства, але й запорукою демократичного устрою. Натомість, відсутність обмежень на час проживання на визначеній території вважається полемічним.

Ще однією особливістю МС являється його прояв в активній громадській позиція, котра впливає із права мешканців автономно підходити до вирішення місцевих поточних та довгострокових завдань [70].

Відтак специфікою МС являється відсутність держвтручання, здійснюваного у будь-який спосіб: ані прямо, ані опосередковано [70].

Отже, узагальнення виявлених у фахових літературних джерелах властивостей МС дозволяють сформулювати наступні:

- особливий елемент у системі державно-суспільного управління;
- специфічний інструмент публічної влади, котра не є частиною держвлади;
- фокус уваги – проблеми місцевого значення, перелік і точний склад котрих визначено законодавчо.

У свою чергу, особливість ТГ криється в її перетворенні на місцевому рівні: замість об'єкту управління тих чи інших органів влади, безпосередньо громада становиться суб'єктом керівництва.

Трактування МС у різних нормативно-правових документах згруповано у табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Трактування МС у різних нормативно-правових документах

Елементи характеристики	Європейська хартія місцевого самоврядування (ст.3)	Конституція України (ст.140)	Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" (ст.2)
Структурні частини поняття "місцеве самоврядування"	Місцеве самоврядування означає право і спроможність місцевих властей здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою державних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого самоврядування в межах закону	Місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України	Місцеве самоврядування в Україні - гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України
Ключовий суб'єкт	Органи влади	Територіальна громада	Територіальна громада
Ознаки переважальної теорії	Державницька	Громадівська	Державницька

Джерело: [2, 5, 6, 39; 70]

Задля повноцінного функціонування МС являються необхідними певні обставини (фахівці для цього уживають в термінологічному обігу поняття критерії) [3; 4]. До них відносять:

- законодавче підґрунття;
- наявність власних ресурсів;
- матеріально-фінансове забезпечення: бюджет, установи, підприємства комунальної власності;

- узгодженість із інтересами усіх ступенів: від місцевих до загальнодержавних;
- існування потрібних кадрів у відповідній кількості та з актуальними кваліфікаційними характеристиками.

Ознаки влади МС систематизовані на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Основні ознаки МС (джерело: [6])

Чинними законодавчими актами встановлено право ТГ на створення єдиної міської, сільської чи селищної громади. Відповідно потрібно утворити єдині органи МС й обрати одного очільника (голову) [6].

Слід указати, що члени ТГ характеризуються різним обсягом правосуб'єктності. Зокрема, у осіб, котрі не мають українського громадянства (у т.ч. іноземців) відсутнє право голосувати чи то на виборах, чи то на місцевому референдумі [6].

Існує виключний перелік питань, вирішення котрих належить до компетенції ТГ. Для цього, як вже відмічалось, обираються відповідні представницькі органи. При цьому, діяльність органів МС потребує контролю,

якому підлягають безпосередньо їх посадовці. Повноваження МС диференціюються у розрізі представницьких та виконавчих органів. Відокремленою від них являється ще одна група повноважень – для посадовців органів МС. Ці повноваження також можуть поділятися на власні та делеговані [6].

Одними із самих суттєвих класифікаційних характеристик щодо функціональної спрямованості МС являються його форми та сфери. Вони, у свою чергу, підрозділяються на наступні (рис. 1.3).

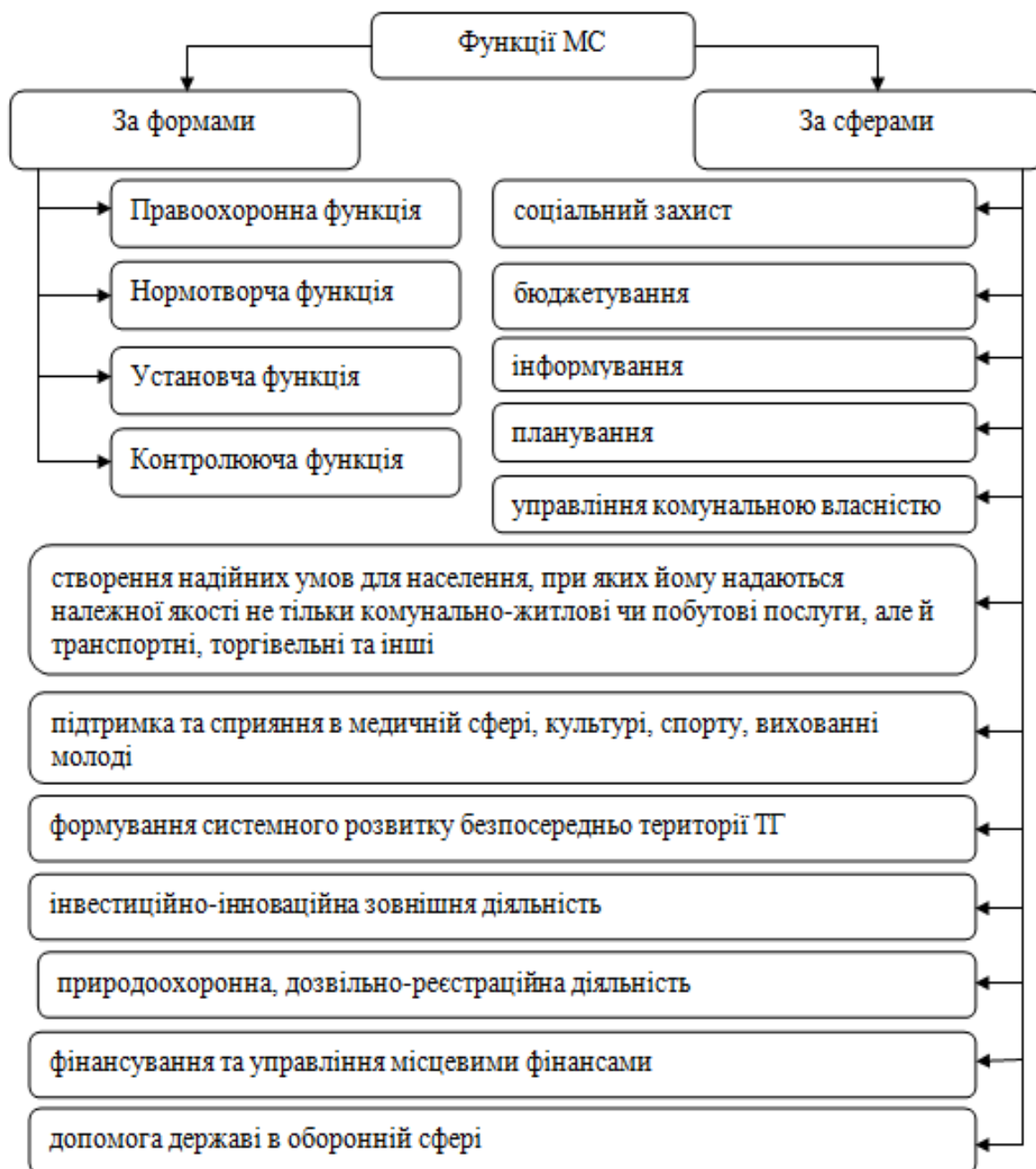

Рис. 1.3. Класифікаційні характеристики щодо функціональної спрямованості МС

Отже, за сферами поділ функцій МС являється набагато розгалуженішим, аніж за формами.

Базові характеристики ТГ представлені у табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Базові характеристики ТГ

№ з/р, назва спільної характеристики	Зміст характеристики ТГ
1) територія мешкання	У різних науковців різняться: хтось включає разом із проживанням ще й працю, володіння нерухомим майном; хтось наголошує на одному із аспектів: або проживання, або роботу на цій території.
2) однакові інтереси	Впливають на розв'язок поточних і перспективних проблем.
3) взаємовідносини	Реалізуються у процесі задоволення спільних інтересів.
4) психологічна самоідентифікація	Проявляється в ототоженні кожного члена з громадою.
5) комунальна власність	Характеризує спільне володіння та спільне управління такою власністю.
6) сплата комунальних (місцевих) податків, зборів	Проявляється у перерахуванні до місцевих бюджетів відповідних податків і зборів.

Джерело: систематизовано автором

Отже, істотні характеристики організації функціонування ТГ передбачають участь громадськості. Принципіальні основи такої участі являються ключовим елементом процесу розвитку ТГ [22 – 27].

1.2. Аналіз нормативно-правових актів, що регулюють питання відносин між органами місцевого самоврядування і територіальними громадами

Нормативно-правові документи, котрі регламентують відносини між органами МС і ТГ включають як чинне українське законодавство, так і ратифіковані в нашій країні міжнародні договори та інші акти. Систематизуємо відповідну базу законодавчих актів у табл. 1.5.

Слід підкреслити той факт, що стосунки органів МС з ТГ являється доволі складним із багатогранним явищем. Через це, кожна форма таких взаємовідносин регламентуються відразу кількома нормативними актами.

Таблиця 1.5

Нормативно-правова база регламентування відносин між органами МС і ТГ

Назва документу	Короткий зміст
1	2
Конституція України	Ст.9 діючі міжнародні договори, виконання яких в Україні вимагається в законодавчому порядку, являються неодмінним складником її національного законодавства [35, с.8].
Міжнародний пакт ООН щодо громадянських, політичних прав	установлює відсутність будь-яких дискримінаційних проявів чи обмежень в участі громадян у державних справах. У цьому документі участь конкретизується на пряму та через вільно обрані представницькі органи [36].
Європейська конвенція з прав людини (17.07.1997р.)	Стаття 36 проголошує право на свободу об'єднуватися у громадські організації, <u>поліпартії</u> задля захисту власних прав, свобод та забезпечення різного роду <u>інтерсів</u> : етичних, соціально-культурних, політичних, економічних тощо. Виключенням є установлення законодавчих меж на користь національної безпеки, правопорядку, охорони здоров'я громадян та забезпечення їх прав і свобод [35, с.19]; [37]
Конвенція про доступ до правосуддя з питань, що стосується довкілля (ратифікована Законом України №832-XIV від 6.07.1999р.)	проголошує необхідність формування на національному рівні громадської участі у формулювання та затвердженні широкого кола рішень, які стосуються бережливого поводження із навколишнім середовищем. Сюди включається планування, розробка, обговорення відповідних нормативних актів. Ратифікація цього документа дала правові основи та новий імпульс обом сторонам – ймовірним партнерам: владі та представникам громадськості – для подальшої взаємодії з метою вирішення проблем [38].
Загальна декларація прав людини (затверджена Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948р.)	у статті 21 волю народу визнано <u>підґрунтям</u> влади уряду. Проявами волі названі чесні систематичні вибори на засадах загального, рівного виборчого права. Напрямок волевиявлення сформульовано у вигляді таємного голосування та інших так само значимих форм. Головне – щоб забезпечувалася свобода голосування [41].
Виборчий Кодекс України	обрання депутатів до сільських, <u>селищ</u> , міських рад (ТГ загальною чисельністю осіб з правом голосу до 10 000) здійснюється за мажоритарною системою відносної більшості в багатомандатних виборчих округах, на які ділиться територія відповідної ТГ[44]. Обрання депутатів до Верховної Ради <u>АРКрим</u> , обласних, <u>районних</u> , районних у місті рад, міських, сільських, <u>селищ</u> рад (ТГ загальною чисельністю осіб з правом голосу понад 10 000) відбувається за системою пропорційного представництва з відкритими виборчими списками місцевих організацій <u>поліпартій</u> у територіальних виборчих округах, на котрі ділиться єдиний багатомандатний виборчий округ, що збігається з територією відповідно <u>АРКрим</u> , області, району, міста, району в місті, села, селища згідно з адміністративно-територіальним устроєм або територією міської, сільської, селищної ТГ[44].

Продовження табл. 1.5

1	2
Декларація про критерії вільних, неупереджених виборів (1994р., 154 засідання Ради Міжпарламентського Союзу)	Проголошує принцип демократичності при проведенні виборів.
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»	Цим Законом передбачено реалізацію МС громадами як прямо, так і через відповідні їм ради та виконавчі органи, а також шляхом залучення районних, облрад, які виступають представниками спільних інтересів ТГ сіл, селищ, міст [33]
Закон України «Про вибори народних депутатів», окремі положення ЗУ «Про місцеві вибори», Закон України «Про Центральну виборчу комісію», «Про Державний реєстр виборців»	Являються головними законодавчими актами, відповідно до яких здійснюється виборчий процес
Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»	установлено, що належність до конкретної ТГ певного громадянина характеризується його мешканням на її території [45].
Закон України «Про органи самоорганізації населення» (від 11.07.2001 р. із змінами та доповненнями)	називає органи самоорганізації населення формою участі членів ТГ у розв'язанні місцевих проблем. Такими органами є будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, комітети районів у містах, сільські, селищні комітети [34]. До завдань цих органів відносяться: формування засад розв'язку місцевих проблем жителями; задоволення їх потреб жителів представлення їм відповідних послуг; участь у впровадженні різноманітних місцевих програм [34]. Члени органу самоорганізації населення також мають право приймати участь у засіданнях міськрад, їх виконкомів. При цьому це здійснюється при розгляді питань, ініційованих органом самоорганізації населення, з правом дорадчого голосу (ст. 27) [34].
Постанова КМУ від 03.11.2010 р. №996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»	затверджено Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики і Типове положення про громадські ради при центральних і місцевих органах виконавчої влади[47].
Постанова КМУ від 5.11.2008р. №976	затверджено порядок сприяння проведенню громадської експертизи діяльності ОМС [48].

Джерело: [33 – 38; 41; 44; 47; 48]

Зокрема, діяльність рад – представницьких органів МС регулюється одночасно Конституцією, Виборчим Кодексом, Законом про МС [33; 35; 44].

Однією із ключових форм здійснення функцій ТГ являються місцеві вибори. Їх ціллю являється утворення органів МС та формування відповідного керівного складу. Проте у законодавчому полі місцевих виборів утворилася прогалина. Примітно, що питання відносно місцевого референдуму були висвітлені у Законі «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3.07.1991р. [40]. Однак він припинив дію та перестав бути чинним після того, як було прийнято Закон «Про всеукраїнський референдум» від 6.11.2012 р. А цей закон було признано неконституційним (за Рішенням Конституційного Суду № 4-р/2018 від 26.04.2018 р.). Такі правові неузгодженості призвели до того, що досі немає нормативно-правового акту, на підставі якого можна було законним способом провести місцевий референдум.

Демократичність місцевих виборів забезпечує виконання певних функцій, які систематизовано у табл. 1.6.

Таблиця 1.6

Функції демократичних місцевих виборів

№ з/р	Зміст функцій місцевих виборів
1	сприяння легітимності ОМС та виборних посадових осіб МС.
2	формування відповідальної публічної влади.
3	представництво інтересів різних соціальних груп, альтернативних точок зору щодо розв'язання місцевих проблем.
4	формулювання, прояв суспільної думки на місцях.
5	результативний засіб роботи представницьких органів МС та їх посадових осіб.
6	стимулювання розвитку політичних партій.
7	виховання свідомої соціально-політичної активності населення
8	поважання інституту МС.
9	передумови для виявлення та задоволення ключових інтересів населення.
10	контролювання громадянами роботи органів МС та їх посадових осіб, підвищення їх відповідальності перед населенням.

Джерело: [42; 43; с.46]

Найважливішим законом серед усіх представлених вище, слід визнати Закон про МС. Він передбачає окрім виборів різноманітні форми МС, використання яких дозволить розв'язувати найгостріші соціально-економічні питання громади (табл. 1.7).

Форми МС

Форми	Зміст форми
1	2
ФОРМИ ПРЯМОЇ ДЕМОКРАТІЇ	
місцевий референдум	Здійснюється через пряме волевиявлення
місцеві вибори	Здійснюються депутатами, яких попередньо обрало відповідне населення
загальні збори громадян	Здійснюються через збори всіх (можливо частини) жителів ТГ за територією мешкання.
місцеві ініціативи	Здійснюються через пропозицію членів громади. Передбачає відкрите засідання ради, на якому неодмінно заслуховується підняте питання. Регламентуються радою, але переважно статутами ТГ.
громадські слухання	Здійснюються через ознайомлення громади зі звітами депутатів ради, посадових осіб МС. У процесі слухань можуть підніматися різні питання, надаватися рекомендації з питань місцевого рівня.
організаційні заходи	Організація і участь в мітингах, пікетах тощо на місцевого значення.
	Здійснюються через залучення громадян до роботи ОМС на добровільних засадах (контролерами, консультантами, експертами).
ФОРМИ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ	
Представницькі ОМС, місцеві голови, органи самоорганізації населення,	Обираються громадянами. Через їх діяльність громади впливають на МС на відповідній території.

Джерело: [33]

Надалі розглянемо поступово вищенаведені форми МС.

Механізм здійснення зборів громадян за місцем проживання регламентується не тільки Законом про МС, але й також внутрішнім документом ТГ – її Статутом [33]. Начасі в Україні досі не скасованою залишається Постанова ВРУ «Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні» від 17.12.1993 р. [46]. Однак її положення не узгоджуються із Конституцією, оскільки в ст. 146 унормована обов'язковість саме Закону (аж ніяк не «Постанови») задля регулювання вищевказаних зборів як форми МС [35]. У зв'язку із цим, практики публічного управління та юристи наголошують на недостатності Постанови. Більше того, вони указують на її застарілі норми, неадекватність сьогоденню та реальним запитам громадянського суспільства, довгостроковим планам держави відносно удосконалення МС. Серед недоліків Постанови указують на те, що в ній немає

положень про представництва на конференції; про правила подання скарг; про перелік осіб, котрі мають право на ініціювання зборів.

Виокремлюють два види зборів громадян (рис. 1.4).

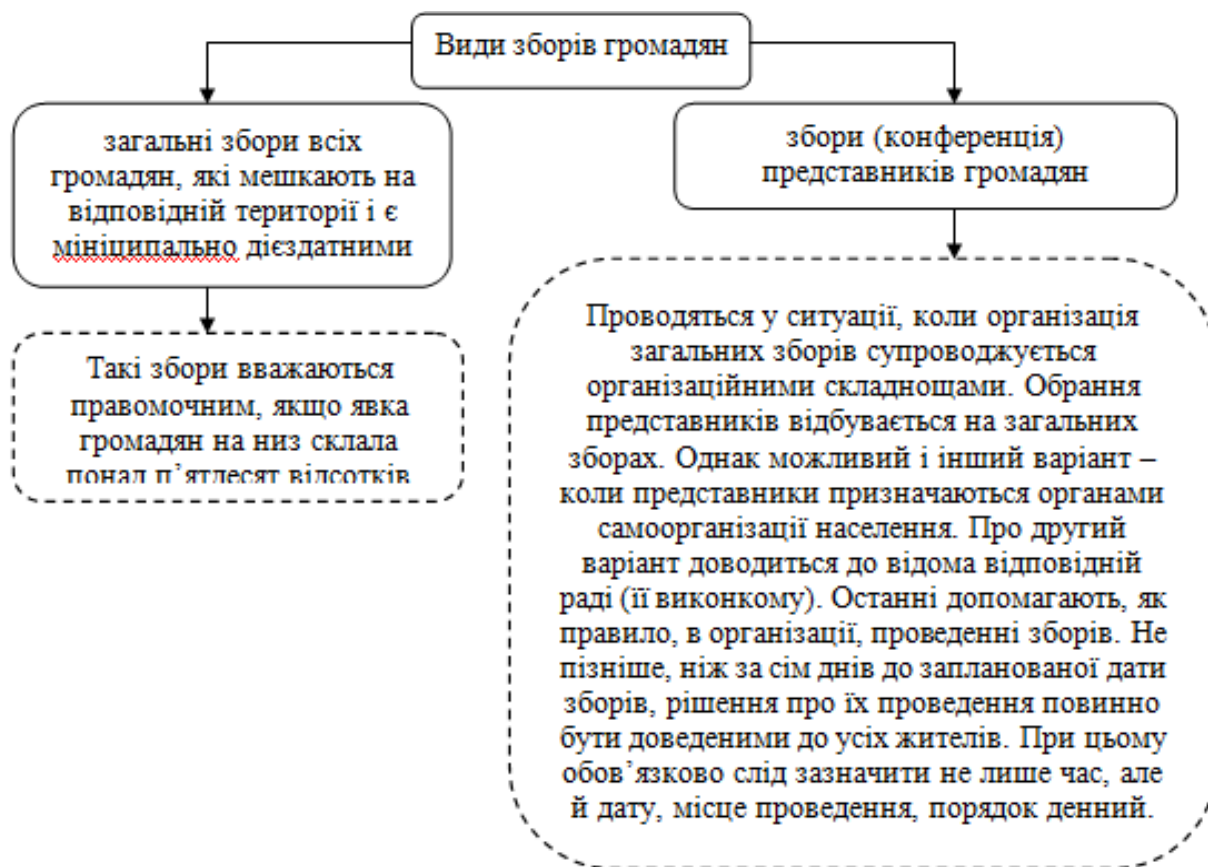

Рис. 1.4. Види зборів громадян ([6; 33])

Традиційно, на загальних зборах підіймаються проблемні питання, які стосуються пропозицій щодо діяльності рад; інформування про проекти рішень та звітування про прийняті рішення місцевими радами; інші питання, які торкаються інтересів ТГ.

У Законі про МС унормовані процедури громадських слухань. З одного боку, права членів ТГ на чесну і своєчасну інформацію щодо соціально-економічного стану території їх проживання обумовлюють необхідність ініціювання громадських слухань органами МС. З іншого боку, самі ТГ можуть скликати громадські слухання. У такому разі вони проявляються у вигляді обговорення питань із депутатами, посадовими особами МС під час особистих зустрічей [33]. Пропозиції, сформульовані на слуханнях органами МС мають

бути врахованими безумовно. Час між окремим громадськими слуханнями не повинен бути не тривалішим, ніж щороку. Правила проведення громадських слухань прописані в Статуті ТГ.

У Законі про МС унормовані також процедури місцевих ініціатив. У його дев'ятій статті членам ТГ дозволено ініціювати самі різноманітні питання, тільки б вони торкалися компетенцій МС [33]. Кожна місцева ініціатива підлягає реєстрації, після якої вона аналізується на засіданні відкритого типу. У результаті аналізу на тому ж засіданні ради обов'язково має бути прийнято рішення, яке потім оприлюднене [6].

Законом про МС, а також Законом «Про органи самоорганізації населення» [34] унормована діяльність указаних органів самоорганізації. Вони являються «представницькими органами, які формуються частиною мешканців, котрі постійно або тимчасово проживають на конкретній території» [33]. Ці органи являються особливим суб'єктом взаємовідносин ТГ і органів МС. У Конституції містить стаття 140, котра регламентує їх правове становище та правила діяльності. Формування вуличних комітетів (або ж квартальних чи будинкових), а також та інших органів самоорганізації здійснюється за дозволом відповідних рад (міських, селищних і т.п.). Проте не дивлячись на наявність дозволу, має бути ініціатива від мешканців відповідної вулиці, будинку, кварталу. Вищезгадані міські та інші ради віддадуть органам самоорганізації частину власних функцій, фінансових та майнових ресурсів [6].

Законом про МС, а також Законом «Про звернення громадян» [49] унормовані правила розгляду звернень громадян. У документах сформульовані процедури конституційного права громадян звертатися до органів влади різного рівня (місцевого та державного) із різноманітними пропозиціями, клопотаннями та скаргами. Звертатися можна не тільки до керівного складу МС, але й до ВРУ, КМУ і навіть Президента країни. Приміром, такими пропозиціями найчастіше являються напрямки покращення діяльності відповідних органів влади, зауваження, указання на помилки в їх роботі, скарги на дії чи бездіяльність очільників та посадових осіб різного рівня, клопотання

про задоволення окремих потреб тощо [49]. Звернення громадян можуть бути усними й письмовими (рис 1.5).

Рис. 1.5. Види звернень громадян [49]

Закон про звернення передбачає можливість звернутися також за допомогою електронних петицій. З цією метою потрібно зайти на офіційний сайт відповідного органу, до якого спрямована петиція. Можливий й інший шлях, якщо петицію ініціювало ГО, то для її підтримання потрібно зайти на сайт цього ГО. Петиції окрім самого тексту звернення обов'язково підписуються реальним прізвищем, ім'ям, і по батькові, а також містять відомості про електронну пошту для листування [49].

Важливо, що час, відведений для збору підписів задля підтримки петиції до органів МС та визначення їх необхідної кількості регламентується у Статуті ТГ. Унормовано, що час, відведений на вивчення вже підтриманої петиції не повинен бути довшим, ніж 10 робднів після оприлюднення інформації про початок її вивчення [49].

Після того, як було прийнято Закон «Про доступ до публічної інформації», котрий надав право будь-якій особі в Україні доступу до багатьох видів інформації, число звернень та запитів громадян суттєво зросло [52].

Закон «Про статус депутатів місцевих рад» також унормовує окремі аспекти відносин ТГ із органами МС, оскільки обраний народом депутат являється представником і виразником інтересів ТГ [53].

Таким чином, систематизація діючих нормативно-правових актів дозволяє виявити проблеми у законодавчому регламентуванні взаємовідносин ТГ з органами МС (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Проблеми законодавчого регламентування взаємовідносин ТГ з органами МС

№ з/р	Зміст проблеми
1	2
1	Правова неврегульованість інституту місцевого референдуму.
2	Упущення стосовно консультативних форм участі громадян у МС та проведення громадської експертизи діяльності місцевих рад. Рекомендаційний характер норм відповідних урядових актів для органів місцевого самоврядування створює можливості для зловживання наданим правом вибору окремими місцевими радами. У багатьох громадах взагалі відсутня практика створення консультативно-дорадчих органів при місцевих радах та проведення консультацій з громадськістю. Разом з тим, місцеві ради неохоче йдуть назустріч інститутам громадянського суспільства та ігнорують їх запити про здійснення громадських експертиз.
3	Недостатність правового регулювання загальних зборів членів ТГ за місцем проживання Положенням, затвердженим Постановою Верховної Ради України від 17.12.1993 року.
4	Відсутність гарантій залучення громадськості до прийняття рішень органами МС.

Таким чином, у зв'язку із тим, що взаємовідносини ТГ і органів МС можуть проявлятися у багаточисленних формах, відповідна нормативна база також представлена великою кількістю законів та інших документів. Серед них важливо виділити Виборчий Кодекс, Закони про МС, про органи самоорганізації населення, про звернення, про доступ до публічної інформації, про статус депутатів місцевих рад [33 – 38; 41; 44; 47; 48; 52; 53] тощо. І попри таку кількість законодавства, до сих пір залишаються неузгодженості в

питаннях місцевого референдуму, консультативних форм участі ТГ у МС, гарантіях залучення ТГ до прийняття рішень органами МС та ряд інших.

1.3. Критичний аналіз наукових праць з питань відносин між органами місцевого самоврядування та територіальними громадами

Зміст категорії відносини органів МС з ТГ потрібно досліджувати ґрунтуючись на організаційно-правових умовах їх існування. Для цього необхідно сформулювати термін суспільні відносини, котрий, як переважна більшість понять в галузі публічного управління, є дискусійною та немає єдиного підходу до трактування. Найбільш влучним нам здається наступне тлумачення: «різноманітні зв'язки, які виникають між суб'єктами та об'єктами суспільного управління і характеризують суспільство або спільноту як цілісність» [32]. Ураховуючи зазначене, взаємовідносини ТГ і органів МС також варто вважати суспільними відносинами.

Разом із цим, організаційно-правові умови ґрунтуються на тезі про муніципально-правову природу взаємовідносин ТГ з органами МС.

Відносини набувають такого сенсу і становлять муніципально-правовими у випадку, коли суспільні відносини регламентуються муніципально-правовими положеннями й нормами. При здійсненні таких відносин права й обов'язки суб'єктів муніципально-правових відносин унормовуються положеннями муніципального права. При цьому в цих відносинах особливим об'єктом являється публічна влада. Полемічним питанням, котре вирішує для себе кожна ТГ і МС, як суб'єкти муніципально-правових відносин, є необхідність вибору: убезпечувати ся від влади чи використовувати владу [35].

Відсутність єдності до сутнісної характеристики муніципально-правових відносин впливає на наявність кількох їх видів (рис. 1.6.).

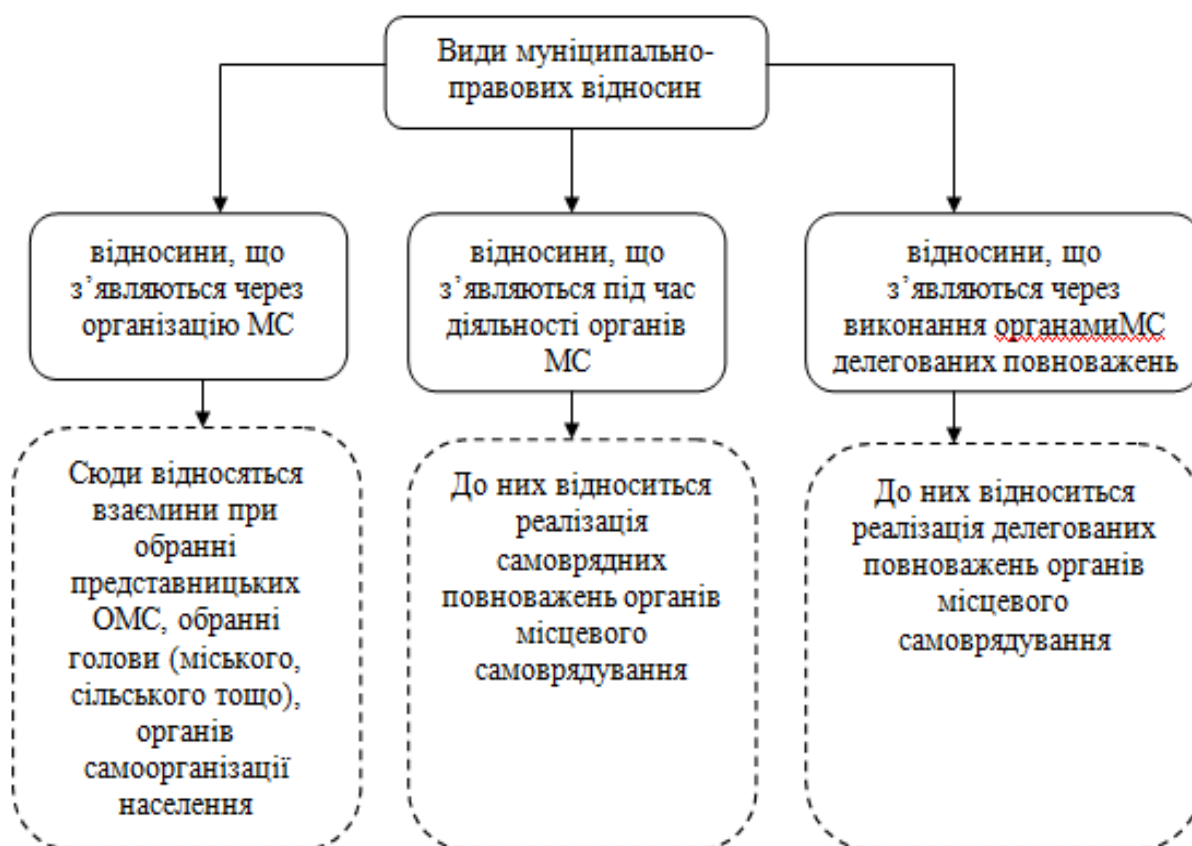

Рис.1.6 . Класифікація муніципально-правових відносин

Диференціація муніципально-правових відносин суб'єктів за змістом і характером представлена в табл. 1.9.

Таблиця 1.9

Диференціація муніципально-правових відносин суб'єктів за змістом і характером

Ознаки	Зміст
За змістом	Виникають через такі причини: організація МС; процес реалізації функцій МС; здійснення ОМС делегованих їм повноважень.
Залежно від характеру	Розрізняють муніципально-правові відносини та муніципально-правові стани. Сукупність стійких властивостей муніципально-правових відносин обумовлюється нормами муніципального права. Зокрема, реалізація загально-регулятивних норм приводить до виникнення муніципально-правових відносин загального характеру. В них не конкретизовані суб'єкти відносин, а також їх права та обов'язки. Зазначені положення містяться в чинному законодавстві про МС та у відповідних конкретних правовідносинах. При цьому слід розрізняти норми-принципи, норми-декларації, норми-дефініції та ін. Прикладом є регламентовані Конституцією України принципи визнання та гарантування МС (ст. 7), визначення МС (ст. 140).

Джерело: [35]

Для того, щоб відносини набули статусу муніципально-правових обов'язковою передумовою являється муніципальна правосуб'єктність [34]. Вона складається із двох частин, характеристику кожної із цих частин представлено в табл. 1.10.

Таблиця 1.10

Складові муніципальної правосуб'єктності

Назва складової	Характеристика складової
Муніципальна правоздатність	Муніципальною правоздатністю називають залежну від муніципально-правової норми спроможність набувати суб'єктом муніципально-правових відносин відповідних <u>юрправ</u> і обов'язків. Приміром, тільки після набуття членства у конкретній ТГ, настає правоздатність фізичної особи у цій сфері. Причинами її припинення є фізична смерть або від'їзд на постійне проживання до території, за якою закріплена інша ТГ [34].
Муніципальна дієздатність	Причиною муніципальної дієздатності суб'єктів муніципально-правових відносин слід вважати їх спроможність власними діями набувати та реалізовувати <u>юрправа</u> й обов'язки. Згідно українського законодавства, фізична особа вважатиметься <u>муніципально дієздатною</u> при наявності у неї громадянства України та виповнення вісімнадцятирічного віку. Водночас законодавство містить ряд винятків. Зокрема, нівельовано вимогу громадянства України в Законі про органи самоорганізації населення. У ньому передбачено лише умова мешкання на відповідній території [34].

Джерело: [34]

Будь-які трансформації в ТГ стають можливими завдяки громадській участі. Остання повинна здійснюватися з дотриманням принципів демократичності, добровільності, планування, саморозвитку й самостійній допомозі собі самій. Усім членам ТГ потрібно виробляти спільні колективні рішення відносно планування, розробки проєктів розвитку, розбудові партнерських взаємовідносин із діючими органами МС на умовах рівноправ'я, забезпечення умов для виконання своїх соціально-економічних потреб, а також вирішення нагальних питань [25].

Розвиток ТГ неможливий без активної участі громадськості, на що неодноразово указували як українські фахівці, так і міжнародні партнери. Останні виявили недостатню результативність впроваджуваних проєктів розвитку через відсутність залученості громадян. Попори допомогу третіх сторін, без спільного виконання відповідних проєктних робіт разом із

населенням, позитивного результату не досягти. Такий стан справ обумовив фокусування уваги Світового Банку на принципі залученості як базового індикатора розвитку ТГ. Фахівці Банку виокремлюють наступні необхідні ознаки необхідного рівня громадської залученості: ініціативність; авторитет стейкхолдерів; колективність. Дана ознака стосується формування, затвердження та контроль усіх рішень, у т.ч. тих, котрі спрямовані на розподіл матеріально-фінансових ресурсів [27].

Очевидно, що як відрізняються між собою різні ТГ навіть на території однієї області, не кажучи про країну загалом, так і відрізнятимуться між собою рівні залученості громадян. Даний рівень опиняється під впливом багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників. Основними із них являються культурні та інші традиції; збалансованість владного впливу; соціально-економічні чинники, у т.ч. міра ресурсної забезпеченості; наявність та розвиненість відповідних інститутів, у т.ч. громадянського суспільства; кількісно-якісні характеристики нагальних вимог та інтересів членів ТГ тощо. Перелічені вище чинники впливають на те, що взаємовідносини між ТГ і органами МС набувають багатогранності та проявляються в різноманітних формах. Відповідно до цього, способи громадської залученості також формуються різними.

У науковій думці класичним вважається спосіб диференціації залученості громадян, запропонований автором роботи [28]. Науковець рекомендує враховувати 3 ступеня залученості громадян (табл. 1.11).

Таблиця 1.11

Ступені залученості громадян у відносини із органами МС

Рівень	Зміст участі
1	2
Відсутність участі	Неіснування, брак впливу громади на свій розвиток. Притаманні маніпуляція та терапія. Переважне завдання такої участі - підтримка громадян.
Видимість участі	Притаманні інформування, консультування, заспокоєння. Перше потрібне для легітимної участі. Друге – для опитування громадської думки. Може здійснюватися через збори громадян. Третє дозволяє планувати на певний період. Проте затвердження рішення ОМС залишають за собою.

Продовження табл. 1.11

1	2
Влада громади	Притаманні реальність, системність. Диференціюються підрівні: партнерство – перерозподіл влади, при спільному плануванні та затвердженні рішень (через відповідні комітети); делегування повноваження (за умови активності членів ТГ); контролювання громадськістю важливих процесів – планування, вироблення завдань, хід виконання програми.

Джерело: [28]

Організація об'єднаних націй у своїй програмі виокремила сім типів залученості громадян у процесах розвитку ТГ та її відносин із органами МС (табл. 1.12).

Таблиця 1.12

Типи залученості громадян у процесах розвитку ТГ та її відносин із органами МС

Вид участі	Зміст участі
Пасивна.	Обмеженість участі. Характеризується одностороннім обміном інформацією про фактичні чи потенційні суспільні й економічні явища.
У наданні інформації.	Характеризується проведеними опитуваннями при відсутності можливостей впливу.
Через висловлювання власної думки.	Характеризується консультуванням з жителями. При цьому саме населення не залучається до затвердження рішень.
Шляхом матеріального стимулювання.	Члени ТГ обмінюються власними ресурсами. Приміром, праця в обмін на різні матеріальні ресурси.
Функціональна.	Характеризується ініційованим із зовні формуванням так званих ініціативних груп для розв'язку функціональних завдань.
Спільна участь.	Характеризується можливим формування робочих груп для контролю прийнятих рішень. Водночас проводяться спільні планування, організація, аналіз і т.ін.
Самомобілізація.	Характеризується ініціативами, автономними від будь-якої зовнішньої інституції.

Джерело: [29]

Серед перерахованих вище ознак необхідного рівня громадської залученості названо також авторитет стейкхолдерів. Велике число осіб, зацікавлених у розвитку ТГ являється одним із суттєвих чинників формування різноманітних ступенів залученості громадян. Такими стейкхолдерами являються представники бізнес-структур, громадських, політичних і міжнародних організацій, неурядові організації, споживачі послуг, банківські,

страхові та інші фінансово-кредитні установи, заклади освіти, органи публічної влади, у т.ч. МС тощо. Необхідно розуміти, що перелічені стейкхолдери по-різному зацікавлені у реалізації проектів розвитку громад. Різними являються не тільки міра їхнього інтересу, але й безпосередньо вид цього інтересу (особистий, підприємницький, політичний тощо). Відповідно, мотивація тієї чи іншої групи стейкхолдерів також відрізнятиметься. Як наслідок, залученість та напрямок цілеспрямованого впливу стейкхолдерів через проекти, які б сприяли удосконаленню та розвитку відносин ТГ й органів МС відрізнятимуться між собою. При цьому найбільшим мотиваційним чинником залишається фінансовий. Чим вищими є можливість й розміри отримуваних вигод, тим більшим становиться ступінь участі громадян [31]. Проте це не можна оцінювати однозначно, адже окрім фінансової складової, проекти мають такі важливі види ефектів, як соціальний та екологічний.

Способи участі громадськості у формуванні та прийнятті рішень диференціюють в окремі групи (табл. 1.13).

Таблиця 1.13

Способи участі громадськості у формуванні та прийнятті рішень

Назва методу	Сутність методу залучення громадськості до процесу
1	2
Підвищення рівня громадської інформованості.	Успіх більшості підходів до залучення громадян залежить від того, наскільки добре громадяни інформовані про діяльність органів публічної влади та процеси, які відбуваються всередині територіальної громади. В Україні гостро відчувається потреба в збільшенні доступу до інформації та адекватних можливостей її використання. До інструментів комунікації та інформування можемо віднести публікації в місцевих засобах масової інформації, телевізійні та радіопередачі, електронні засоби спілкування.
Консультації з громадськістю.	Механізм консультації з громадськістю включають громадські слухання, круглі столи, дорадчі ради, зустрічі зацікавлених сторін тощо. Вони дозволяють залучати широкі кола громадян до процесу вироблення політики та надання послуг органами публічної влади
Громадський контроль за діяльністю органів публічної влади.	Громадський контроль за діяльністю органів публічної влади передбачає впровадження таких механізмів та процедур, як дослідження якості державних послуг, здійснення моніторингу цих послуг та діяльності влади, діяльність наглядових рад, громадського журі та створення коаліцій недержавних організацій. Сприяє підвищенню відповідальності та прозорості органів влади шляхом проведення постійного моніторингу та налагодження зворотного зв'язку з громадськістю.

Продовження табл. 1.13

1	2
Стратегічне планування розвитку ТГ.	Основною метою стратегічного планування розвитку громади є вироблення місцевих соціально-економічних стратегій на тривалий період для посилення економічної позиції громади та покращення рівня життя його мешканців. Стратегічне планування із залученням громади має два значення: по-перше, дозволяє сконцентрувати увагу на місцевих проблемах; по-друге, передбачає виявлення і використання власних ресурсів територіальної громади.

Джерело: [29]

Відтак ступінь участі членів ТГ у відносинах із органами МС може варіюватися від нульового (пасивного) до найвищого, яким є самооблізація.

Задля поліпшення громадської залученості необхідно вживати ряд невідкладних заходів. Причому ці заходи стосуються, з одного боку, роботи із членами ТГ, серед них: підвищення ініціативності, актуалізація необхідності змін, формування преданості інтересам громади, патріотизму. З іншого боку, ці заходи повинні бути спрямованими на удосконалення власних знань і навичок стосовно сучасних й дієвих способів залучення громадян до співпраці, визначення показників результативності кожної групи зацікавлених осіб (стейкхолдерів), формування прозорості політики, мотивування фахівців тощо. Водночас наразі невирішеним питанням все ще лишається недостатній рівень готовності членів ТГ, а також посадовців органів МС до паритетної взаємодії у напрямку задоволення найгостріших потреб місцевого значення. Першим кроком на шляху виявлених недоліків являється підвищення рівня спеціальної управлінської освіти та практичних навичок, посиленням зацікавленості громадян до активізації дій у напрямку всебічного сталого розвитку власної ТГ [29].

Отже, у даному розділі поряд із викладенням суті теоретичних питань та понятійно-категорійного апарату, виявлені неузгодженості, що негативно позначаються на розвитку взаємовідносин ТГ і органів МС. Це потребує відповідних шляхів покращення ситуації як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Для цього надалі зробимо дослідження зазначених відносин на прикладі м. Кривий Ріг.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДНОСИН МІЖ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА КРИВОРІЗЬКОЮ ТЕРИТОРІАЛЬНОЮ ГРОМАДОЮ

2.1. Характеристика територіальної громади м. Кривий Ріг та органів місцевого самоврядування

Криворізьку міську ТГ утворено у 2020 р. згідно із розпорядженням КМУ «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад». До її складу увійшли с. Новоіванівка, Тернуватий Кут, Авангард, Коломойцеве, Гірницьке. За даними, представленими у паспорті ТГ м. Кривий Ріг, вона характеризується такими цифрами:

- площа території: 444,4 км²;
- чисельність населення: 622 012 осіб [101].

Адміністративним центром ТГ визнано м. Кривий Ріг. Саме місто є одним із небагатьох, у межах якого залишився районний поділ (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Кількість населення за районами м. Кривий Ріг [102]

Якщо розглядати статевий розподіл населення, то слід констатувати превалювання жінок над чоловіками (рис. 2.2).

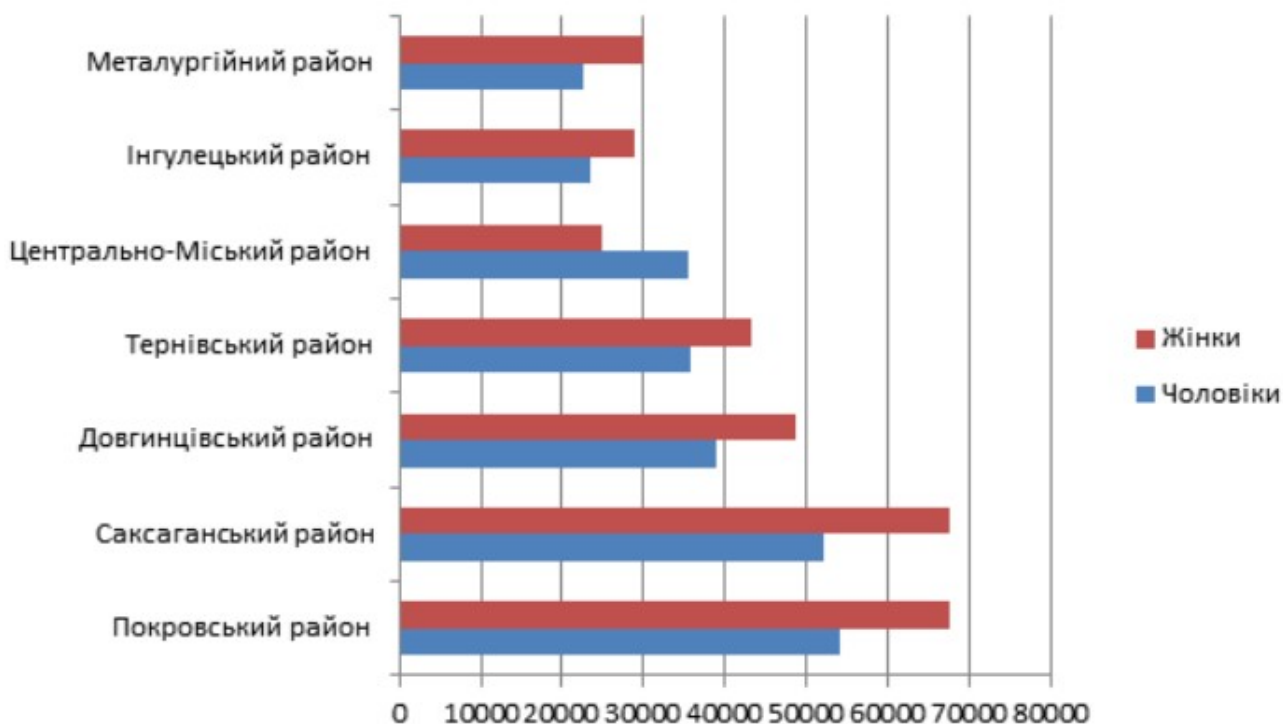

Рис. 2.2. Статтєвий розподіл населення по районах м. Кривий Ріг [102]

Наявність у місті семи окремих адміністративних районів обумовлює існування семи районних у місті рад, тобто семи органів МС та їх виконавчих органів.

Протягом останніх років динаміка населення м. Кривий Ріг була від'ємною. На зменшення чисельності мешканців вплинули природні чинники, адже народжуваність була нижчою від рівня смертності. До природніх додалися й міграційні чинники. Зокрема, до початку військових дій міграція була обумовлена пошуком роботи. Не дивлячись на наявність великого промислового комплексу у місті, підприємства – роботодавці провадили політику скорочення персоналу, а тому вивільнені працівники, здебільшого, відїжджали закордон. Наразі, з 24 лютого населення покидає місто через військові дії.

Галузі зайнятості ТГ м. Кривий Ріг представлені в табл. 2.1.

Галузі зайнятості ТГ м. Кривий Ріг, 2020 р.

Назва галузі	Чисельність	Відсоток до працездатної частини населення, %	Відсоток до загальної чисельності населення
1	2	3	4
Промисловість	4800	8,6	5,3
Будівництво	350	0,6	0,4
Транспорт	859	1,5	0,9
Зв'язок	253	0,4	0,3
Лісове господарство	–	–	–
Торгівля	5420	10	6
Державна служба	420	0,7	0,5
Освіта	1121	2	1,2
Харчова промисловість	324	0,6	0,3
Охорона здоров'я	1262	2,3	1,4
Приватні підприємці	6629	12	7,3

Джерело: паспорт Криворізької ТГ

Відтак, не дивлячись на панівний погляд на м. Кривий Ріг як суто промисловий центр, фактично зайнятість у промисловості займала лише 5,3% усього населення або 8,6% від працездатного населення та посідала друге місце. Першість належить приватним підприємцям. На це вказує 7,3% підприємців серед усього населення міста або ж 12% від працездатного населення. Можна констатувати, що в місті утворені сприятливі умови для ведення та розвитку малого бізнесу.

Слід відзначити, що нульова зайнятість характеризує лісове господарство. Це впливає із специфіки Криворізького регіону.

Окремі етнічні та мовні показники по м. Кривий Ріг представлені в табл. 2.2.

Представником інтересів Криворізької міської ТГ являється КМР. Рада, як описувалося в першому розділі роботи, є виборним органом. Наразі, повноваження МС виконує КМР 8-го скликання. Проте через відсутність даних, описати її склад не представляється можливим.

Таблиця 2.2

Окремі мовні та етнічні показники м. Кривий Ріг

Показники	Значення, характеристика
Громади, які переважають	Українська
Меншини	Громади: російська, вірменська, молдовська, польська, єврейська, циганська, азербайджанська
Рідна мова:	
українська	71,35 %
російська	27,17 %
білоруська	0,23 %
вірменська	0,12 %
циганська	0,12 %

Тому зупинимось на аналізі складу КМР 7-го скликання. Вона представляла собою наступні фракції та депутатські групи (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

КМР 7-го скликання

Найменування фракції	Кількість осіб
Депутатська фракція Опозиційний блок	27
Депутатська фракція політичної партії УКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ПАТРІОТІВ –УКРОП	6
Депутатська фракція політичної партії Об'єднання САМОПОМІЧ	5
Депутатська фракція Криворізької міської організації політичної партії СИЛА ЛЮДЕЙ	6
Депутатська фракція політичної партії ЄВРОПЕЙСЬКА СОЛІДАРНІСТЬ	4
Депутатська група політичної партії Всеукраїнське об'єднання Батьківщина	6
Депутатська група За успішний Кривий Ріг	5
Позафракційні	5

Джерело: офіційний сайт КМР, 2020 р.

Тож, до місцевих виборів, які проходили 25 жовтня 2020 р., самою великою була фракція «Опозиційний блок». Слід указати, що в березні 2022 р. Рада нацбезпеки України призупинила діяльність цієї політичної структури за проросійську позицію та інше. Само нечисельною була фракція «Європейська солідарність».

Депутати групуючись, утворюють постійні комісії. Це необхідно для вирішення нагальних питань у процесі діяльності КМР. Також до функцій таких комісій входить контроль за виконанням рішень КМР та її виконавчого комітету. Звітують комісії перед КМР. У КМР на постійній основі

функціонують 7 комісій, коротка характеристика діяльності котрих наведена у дод А.1.

КМР задля забезпечення ефективного виконання її рішень утворила спеціальний орган – виконавчий комітет, який містить різні відділи, департаменти, управління, призначення котрих полягає в виконання спеціалізованих рішень. Чисельність і посади в цих структурних підрозділах затверджуються штатних розписом. Кожен з підрозділів діє на підставі затвердженого рішенням КМР Положення про цей структурний підрозділ.

Виконавчий комітет КМР являється юро собою. Виконує рішення КМР, як неодноразово наголошувалося, звітує перед радою й контролюється нею ж. У комітеті КМР 2020 р. налічувалося 15 осіб. Сукупна кількість усього апарату КМР та усіх її виконавчих підрозділів становила 805 штатних од.

Структурні підрозділи виконкому КМР складаються із шістнадцяти управлінь, семи відділів, семи департаментів, двох служб та однієї інспекції. Загалом – 33 структурних підрозділів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Структурні підрозділи виконкому КМР

Найменування 1	Найменування 2
Відділ взаємодії з правоохоронними органами та оборонної роботи	Відділ з питань захисту прав споживачів
Відділ внутрішнього аудиту	Управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення
Департамент освіти та науки	Департамент у справах сім'ї, молоді і спорту
Департамент соціальної політики	Служба у справах дітей
Департамент регулювання містобудівної діяльності, земельних відносин	Департамент розвитку інфраструктури міста
Управління капітального будівництва	Відділ з питань державного архітектурно-будівельного контролю
Управління комунальної власності міста	Інспекція з благоустрою
Департамент фінансів	Управління економіки
Управління <u>бухобліку</u> , планування та звітності	Управління інформаційно-комунікаційних технологій
Управління екології	Управління розвитку підприємництва
Управління з питань реєстрації	Управління організаційно-протокольної роботи

Продовження табл. 2.4

1	2
Управління преси, інформаційної діяльності та внутрішньої політики	Управління по роботі зі зверненнями громадян
	Управління культури
Департамент адміністративних послуг	Адміністративно-господарчий відділ
Архівний відділ	Управління охорони здоров'я
Відділ з питань енергоменеджменту, впровадження енергозберігаючих технологій	Управління транспорту, телекомунікацій
Юридичне управління	Кадрова служба

Джерело: сайт КМР

Очолює виконавчий комітет КМР міський голова, котрий являється вищою посадовою особою Криворізької ТГ.

Він, у свою чергу, має кількох заступників, у віданні яких знаходяться конкретні напрямки роботи. Керівний склад виконкому також включає керуючу справами, керівників структурних підрозділів та їх власних заступників, а також секретаря ради. Важливо наголосити, що депутати КМР не мають права бути членами виконкому.

Документ «Положення про виконавчий комітет КМР» наведений у дод. А.2. Згідно нього, на комітет покладені важливі повноваження у соціальній, культурній та економічній сфері життєдіяльності Криворізької ТГ. Зокрема, це питання адміністрування на базі Центру «Віза», керування комунальними установами й підприємствами, керування відносинами, пов'язаними із земельними питаннями, екологічного та соціального захисту й ряд інших.

Правила роботи комітету унормовані документом, що називається «Регламент виконавчого комітету Криворізької міської ради». Витяг із нього наведений у дод.Б.

Організаційною формою діяльності комітету КМР являються засідання, котрі скликаються, у більшості випадків, міським головою. Якщо він з поважних причин відсутній, то скликання покладається на особу, що виконує його обов'язки. Однак навіть у такому випадку, обов'язковою є наявність розпорядження міського голови.

Скликані засідання будуть правомочними тільки в тому випадку, коли у їх проведенні взяли участь більше, ніж 50 процентів членів комітету КМР (тобто більша половина від їх загальної чисельності).

Як неодноразово підкреслювалося у попередньому розділі роботи, відносини ТГ з органами МС являються багатограними. І цього впливає те, що різноманітність форм відносин та їх видів впливає на те, що задіяними виявляються різні структурні підрозділи виконкому КМР. Зокрема, відносини із криворізькими громадськими об'єднаннями та політичними структурами здійснює такий підрозділ, як Управління преси, інформаційної діяльності та внутрішньої політики. Положення про діяльність управління наведено в дод. В. Базові задачі діяльності Управління згруповані у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Базові задачі Управління преси, інформаційної діяльності та внутрішньої політики

№ з/р	Зміст завдання діяльності Управління преси, інформаційної діяльності та внутрішньої політики
1	реалізація державної й місцевої політики в напрямі аналізу й прогнозування розвитку суспільно-політичних процесів у місті;
2	сприяння органам МС в роботі з політичними партіями, громадськими організаціями й релігійними громадами з питань, що належать до його компетенції;
3	аналіз діяльності політичних партій та громадських організацій у місті, розробка пропозицій щодо заходів, спрямованих на розвиток взаємодії органів МС з політичними партіями та громадськими організаціями в справі здійснення соціально-економічних реформ, розбудови демократичної правової держави, розвитку громадянського суспільства;
4	забезпечення інформованості членів ТГ через ЗМІ й інші канали масових комунікацій про цілі та результати роботи міськради, її виконавчих органів, тощо.

Джерело: дод. В

Якщо розглядати звужено, то стосунки між органами МС і політсилами, громадськими об'єднаннями та релігійними організаціями являються частиною повноважень структурного підрозділу даного Управління, а саме: відділу внутрішньої політики. Положення про діяльність цього відділу представлено у дод. Г. На чолі відділу внутрішньої політики стоїть начальник, посадові обов'язки котрого представлені в інструкції у дод. Д.

Начальнику відділу, очевидно, підпорядковані усі його працівники – фахівці різних рангів і посад. Провідну роль у налагодженні співпраці з політичними структурами міста, громадськими об'єднаннями, релігійними общинами відіграє головний спеціаліст. Він обирається за конкурсом відповідно до положень Закону «Про службу в органах МС» (окрім деяких виключень). Його призначення на посаду здійснюється на основі відповідного розпорядження міського голови.

Відтак, відділом періодично виконується дослідження суспільно-політичної ситуації в м. Кривий Ріг. Протягом 2020 р. відбувалася щоденна діагностика Інтернет-простору, ЗМІ, соцмереж та інших інформресурсів. Відділом здійснювалася підготовка узагальнених довідок. Фахівці продовжували проваджувати у свою діяльність новітні практики, сучасні форми та способи роботи з метою поліпшення інформаційно-просвітницьких зв'язків із ТГ шляхом:

- проведення різноспрямованих заходів разом із громадськими організаціями;
- інформування членів ТГ з актуальних питань;
- обмін досвідом між громадськими організаціями. З цією метою було створено у Фейсбуці сторінку «Громадське коло» [103].

Кожного року у м. Кривий Ріг число політичних та громадських організацій не лишається сталим, а варіюється. Дані про їх функціонування систематично досліджуються фахівцями відділу, систематизується й підсумовується. У 2020 р. відділ моніторили проведення в м.Кривий Ріг акцій, мітингів, пікетів, мирних зібрань. Так, протягом 2020 р. інститутами громадянського суспільства у Кривому Розі було проведено понад 400 мирних зібрань, акцій, пікетів, мітингів, культурно-масових та просвітницьких заходів, у т. ч., приурочених до знаменних та пам'ятних дат [103]. Перелік основних заходів представлений в табл. 2.6.

У 2020 р. значно зменшилася загальна кількість запитів на інформацію від членів Криворізької ТГ.

Основні заходи, що організовувалися відділом внутрішньої політики у
2020 р.

№ з/р	Дата	Назва заходу
1	22 січня	З нагоди Дня Соборності України
2	20 листопада	нагоди Дня Гідності та Свободи (до пам'ятника Олександрю Раїєвському та меморіальних дошок загиблим військовослужбовцям в/ч 3011)
3	28 листопада	з нагоди Дня пам'яті жертв голодоморів (до пам'ятного знака жертвам голодомору та політичних репресій)
4	23 серпня	на площі перед будівлею виконкому міської ради була проведена урочиста церемонія підняття Державного прапора України

Джерело: [103]

Так, у було подано 824 запити проти 989 запитів у 2019 р. Найбільшу питому вагу в обох роках аналізу склали запити, надіслано електронною поштою, причому у 2020 р. їх кількість зростає: 671 (81% від загальної кількості) запитів проти 595 (60,2%) у 2019 р. Зменшилася кількість запитів, які члени ТГ надсилали поштою: 58 (7%) у 2020 р. проти 83 (8,4%) запитів у 2019 р. , а також тих, що надавали особисто: 95 (12%) запитів у 2020 р. проти 311 (31,4%) у 2019 р.

Структура запитів зберіглася. Найбільший відсоток їх було отримано від фізосіб: 645 запитів (78% від загальної кількості) у 2020 р. проти 803 запити (81,2%) у 2019 р. Кількість запитів від юросіб та об'єднань громадян в абсолютному значенні скоротилася в 2020 р. і склала 179 (22%) проти 186 (18,8%) у 2019 р.

Динаміка кількості запитів по видам інформації наведена в табл. 2.7.

Важливими тенденціями у запитуваній членами ТГ інформації є ріст зацікавленості в економічній та екологічній інформації. Водночас інформація, яка узагальнено характеризує людський розвиток стала менш затребуваною, про що свідчить скорочення запитів про освіту (із 143 у 2019 р. до 77 у 2020 р.), охорону здоров'я (зі 134 до 122 запитів у 2020 р.), спорту і туризму (з 16 до 6 запитів у 2020 р.), сім'ї, дітей і молоді (з 15 до 9 запитів у 2020 р.), культури (з 29 до 26 запитів у 2020 р.) [103].

Таблиця 2.7

Динаміка запитів членів Криворізької ТГ за видами інформації,
2019-2020 р.

Питання запити щодо	2019 р.		2020 р.	
	Кількість запитів	Частка у загальній величині, %	Кількість запитів	Частка у загальній величині, %
1. комунального господарства	191	(19,3%)	144	(17,5%)
2. діяльності органів МС	172	(17,4%)	115	(14%)
3. освіти	143	(14,5%)	77	(9,3%)
4. охорони здоров'я	134	(13,6%)	122	(14,8%)
5. транспорту і зв'язку	61	(6,2%)	70	(8,5%)
6. земельних відносин	58	(5,9%)	58	(7%)
7. правової інформації, забезпечення законності та правопорядку	31	(3,1%)	23	(2,8%)
8. культури, охорони культурної спадщини	29	(2,9%)	26	(3,2%)
9. фінансової політики, розпорядження бюджетними коштами	29	(2,9%)	30	(3,6%)
10. соціального захисту	27	(2,7%)	35	(4,3%)
11. економічної, інвестиційної політики	25	(2,5%)	30	(3,6%)
12. реалізації житлової політики	22	(2,2%)	32	(3,9%)
13. спорту та туризму	16	(1,6%)	6	(0,7%)
14. сім'ї, дітей, молоді	15	(1,5%)	9	(1,1%)
15. стану довкілля	11	(1,3%)	24	(2,9%)
16. надзвичайних ситуацій	7	(0,7%)	6	(0,7%)
17. праці та зарплати	6	(0,6%)	10	(1,2%)
18. інші	1,1%.	1,1%.	7	(0,9%)

Джерело: складено автором шляхом співставлення даних із [103]

Стосовно структури запитів, то слід указати, що вона змінилася у 2020 р. порівняно з 2019 р. З одного боку, найбільшу частку запитуваної інформації сягали питання щодо комунальної власності (19,3% у 2019 р. та 17,5% у 2020 р.). А от друге місце змінилося: якщо в 2019 р. це були питання діяльності органів МС (17,4%), то в 2020 р. – це питання охорони здоров'я (14,8% у загальній кількості запитів) [103].

Найменшу частку запитів у 2019 р. склали питання стосовно праці та заробітної плати (0,6%), а в 2020 р. – це питання щодо надзвичайних ситуацій (0,7%) [103].

Рівень задоволеності запитів у абсолютному вираженні у 2020 р. знизився порівняно із 2019 р.: із 790 до 707. Це пояснюється загальним зниженням числа

запитів. Проте, якщо розглядати ступінь задоволеності запитів у відносному вираженні, то слід указати на його підвищення. Так, у 2019 р. було задоволено тільки 79,9% від усіх запитів, тоді як в 2002 р. цей відсоток зріс і склав 85,8%.

Примітно, що відсоток частково задоволених інформаційних запитів залишився незмінним в обох роках: 1,9% (в абсолютному значення це 19 запитів у 2019 р. та 16 – у 2020 р.) [103].

Слід відмітити, що кількість запитів у абсолютному та відносному вираженні, які були перенаправлені окремим розпорядникам інформації у 2020р. скоротився порівняно із 2019 р., склавши відповідно 97 запитів (11,8%) у 2020 р. та 167 запитів (16,9%) у 2019 р.

Позитивним аспектом слід визнати скорочення кількості запитів (як в абсолютному, так і в відносному вираженні), по яким було відмовлено в предоставленні інформації: 4 запити (0,5%) у 2020 р. проти 13 запитів (1,3%) у 2019 р. [103].

На рис. 2.3 проілюстрована динаміка числа звернень до керівництва виконкому КМР.

Скорочення числа звернень на особистий прийом обумовлене їх відміною Держкомісією з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (10 березня 2020 р.). Саме через карантин керівництву органів МС і організацій та установ м. Кривий Ріг згідно із розпорядчими актами вищих органів влади не проводилися особисті прийоми. Для у цього у місті створено Контакт-центр [103].

Отже, охарактеризована структура органів МС в м. Кривий Ріг та Криворізької ТГ. МС являється специфічним видом публічної влади, котра не є частиною держави. Об'єктами МС являються питання місцевого значення. Особливим об'єктом самоврядування виступає ТГ.

Рис. 2.3. Динаміки числа звернень до керівництва виконкому КМР ([103])

Надалі дослідимо стан відносин між органами МС і Криворізькою ТГ.

2.2 Аналіз стану відносин між органами місцевого самоврядування і територіальною громадою у м. Кривий Ріг

Важливим підґрунтям відносини між органами МС і Криворізькою ТГ повинен бути достатній ступінь довіри громадян, що поділяють дії та рішення місцевої влади. Для цього необхідно прозоро та неупереджено висвітлювати плани та впроваджувані заходи. Так, протягом 2020 р. відділом преси управління було організовано майже 1000 коментарів та інтерв'ю посадових осіб МС із їх оприлюдненням на офіційному сайті КМР. Крім цього, зросло число підготовлених фахівцями управління й оприлюднених у ЗМІ повідомлень, прес-релізів, коментарів та іншої інформації до 3000 [103].

Управлінням, а також переважною більшістю інших структурних підрозділів виконкому ведуться сторінки у «Фейсбук». Це дозволяє формувати ефективнішу комунікацію, сприяє росту обізнаності мешканців, підвищується ступінь гласності й прозорості діяльності органів МС. Наразі загальне число підписників управління у цій соцмережі налічує більше, ніж 43 000 користувачів [103].

З метою посилення відкритості у відносинах з органами МС для мешканців ТГ функціонують різні сервіси, серед яких електронна платформа «SMART ГРОМАДА КРИВИЙ РІГ». Відділ виконує роботи по її модерації й наповненню з ціллю консультування громадськості. Проте її головне завдання полягає в урахуванні думок мешканців ТГ з найгостріших проблем шляхом відкритого громадського обговорення містобудівної документації, проєктів законодавчих актів тощо [103]. Такі можливості прийняття участі у справах міста та у процесах розвитку своєї громади прописані у Статуті Криворізької ТГ (див. дод. Е).

Підсумки рейтингу «Індекс демократичності міст» присвоїли Кривому Рогу одне із найнижчих місць: 34 із 48. Це є свідченням перебування м. Кривий Ріг між низьким і жахливим рівнями демократичності, що впливало із недоступності багатьох форм впливу на місцеву владу. Такий стан справ обумовив появу Консультаційного центру з питань законодавства для громадських та благодійних організацій. Робота даного центру сприяла впровадженню проєкту «Громадяни в дії». На сьогодні, положення Статуту ТГ м. Кривий Ріг унормовують використання таких важливих форм місцевої демократії, як електронні петиції, загальні збори, громадські слухання. Тож наразі, рівень демократичності міста суттєво покращився.

Надалі розглянемо характеристику діяльності постійних комісій КМР (табл. 2.8).

Отже, функціонування постійних комісій позитивно впливає на задоволення різних інтересів членів ТГ м. Кривий Ріг та безпосередньо її розвитку.

Характеристика діяльності постійних комісій КМР

Найменування комісій	Стисла характеристика результатів діяльності
1	2
Постійна комісія з питань законності, правопорядку, депутатської діяльності, етики, свободи слова	Проведено 17 засідань. На контролі комісії перебувало питання стану виконання Програми громадського порядку та громадської безпеки в м.Кривому Розі до 2020 р. та Програми правової освіти на 2016-2020 рр. У рамках першої програми у 2019 р. надана субвенція з міського бюджету державному бюджету в 5,8 млн.грн., з яких 2,3 млн.грн. Головному управлінню Нацполіції в Дніпропетр.області (з цільовим призначенням 2 млн. для Криворізького відділу на придбання пального), 2,5 млн.грн. Департаменту патрульної поліції (з цільовим призначенням для полку в м.Кривий Ріг) на утримання транспорту, 1 млн. грн. військовій частині 3-11 Нацгвардії України на придбання 3 службових авто. У рамках другої програми проведено 3 засідання міжвідомчої координаційно-методичної ради з правової освіти населення, на яких розглядалися питання: право виховна робота у дошкільних закладах, результати соціологічного дослідження правових потреб громадян та інші.
Постійна комісія з питань освіти, науки, культури, духовності, сім'ї, дітей, молоді, фізкультури та спорту	Проведено 17 засідань. 10.12.2019 р.у Брюсселі у приміщенні Європарламенту делегація виконкому отримала звання Європейське місто спорту 2020 від Асоціації Європейських столиць і міст спорту. Для 58 спортсменів та 42 тренерів із міського бюджету виділено стипендії на суму 998 тис. грн. Протягом 2019р. комісія розглядала різнопланові питання, серед яких: про фінансовий стан КП Криворіжжя, про участь Кривого Рогу в конкурсі Європейська столиця, імплементація Стратегії гендерної рівності Ради Європи 2018-2023 в Україні у м. Кривому Розі, про запровадження в місті гендерно розподіленої статистики, фінансування навчально-тренувальних зборів та спортивних змагань у спортивних школах міста, про необхідність утворення комунальної установи Центр раннього втручання (для реабілітації дитини), про стан усиновлення у м.Кривий Ріг та інші. На виконання Програми захисту прав дітей та розвитку сімейних форм виховання використано 742 тис. грн. На забезпечення діяльності закладів культури виділено 265,2 млн.грн. у т.ч. 20,7 млн. на капітальні ремонти.
Постійна комісія з питань регулювання земельних відносин, планування та забудови міста, міської комунальної власності	Проведено 17 засідань. Оновлено Порядок залучення забудовників до пайової участі в створенні й розвитку інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури м.Кривий Ріг. Значене дозволило підвищити надходження відповідних коштів до міського бюджету. Запущена процедура аукціонів. При розгляді документації із землеустрою, увага приділялась відповідності цієї документації чинному законодавству. Розробка коштом міського бюджету землепорядної документації тощо.

Продовження табл. 2.8

1	2
<p>Постійна комісія з питань планування бюджету та економіки</p>	<p>Проведено 16 засідань. Одним із головних напрямків є прийняття бюджету. Збережена його соціальна спрямованість. 55% в усіх витратах займають соціально-культурна сфера та соціальний захист населення (4,1 млрд.грн.). Контроль за виконанням бюджету. За результатами 2019р. досягнуто позитивне виконання планових показників по власних доходах на 101% у сумі 5,5 млрд.грн. що на 1,4 млрд.більше, ніж у 2018 р. У повному обсязі виплачено заробітну плату працівникам бюджетної сфери, розрахунки за спожиті енергоносії й комунальні послуги, проведення інші видатки, пов'язані з діяльністю бюджетних установ й комунального господарства. Завдяки проведеній роботі місту збільшено обсяг медичної субвенції на 9,9 млн.грн. Решта потреби – 273 млн.грн забезпечена із міського бюджету. Понад 316 млн.грн спрямовано на Програми соціального захисту мешканців міста. За рахунок бюджетних коштів (116,3 млн.грн) комунальними підприємствами і бюджетними установами виконані заходи із енергоефективності. Ухвалення міськрадою рішень по ставках єдиного податку, податку на нерухоме майно, плати за землю й туристичного збору. Новацією 2019 р. став розділ Бюджет на мапі, де користувачі можуть переглянути видатки в розрізі об'єктів будівництва, реконструкції, а також видатки по закладах бюджетної та комунальної сфери. Продовжувалася робота з розвитку пром.туризму.</p>
<p>Постійна комісія з питань регуляторної політики та підприємництва</p>	<p>Проведено 27 зустрічей, у т.ч. з представниками самоорганізації населення; прийнято участь у 17 громадських слуханнях. Переглянуто та скорочено регуляторний профіль з 34 до 28 одиниць, що призвело до зменшення втрат часу та коштів суб'єктів господарювання. Проведене 4-е дослідження рівня свобод і можливостей бізнесу. Завдяки підтримці депутатів зменшено податкове навантаження на підприємців: збережені найнижчі ставки для платників єдиного податку I групи (4%-8% від прожиткового мінімуму), II гр. (4%-17% від мінімальної зарплати).</p>
<p>Постійна комісія з питань природоохоронного, екологічного, охорони здоров'я та соціального захисту населення</p>	<p>Проведено 17 засідань. Активними учасниками роботи комісії були депутати Дніпропетровської ради, ГО Міжрегіональне бюро екологічного захисту, Екологічна Рада Криворіжжя, Громадська екологічна платформа, мешканці міста та інші ГО. На постійному контролі – виконання природоохоронних заходів Міської екологічної програми. Про хід виконання програми звітували 5 ГЗК та інші промислові підприємства міста. Ухвалені рішення про прискорення термінів виведення з експлуатації об'єктів ПАТ АрселорМіттал Кривий Ріг, що не відповідає сучасним ековимогам. Для Кривого Рогу велике значення має зменшення забруднення атмосферного повітря. Забезпечено функціонування міської автоматизованої системи спостереження, дані якої висвітлюються в модулі ЕОМОНІТОРИНГ на порталі Криворізький ресурсний центр. У 2019 р. розпочато моніторинг якості ґрунтів міських територій. Компенсовано з міського бюджету дефіцит коштів по галузі Охорона здоров'я в сумі 284,8 млн.грн. У 2019 р. відкрито 4 нові амбулаторії первинної медико-санітарної допомоги. Підписано Меморандум про наміри щодо співробітництва між Криворізькою міськрадою, Комітетом з питань здоров'я нації, облдержадміністрацією та облрадою, Криворізьким онкодиспансером та ПАТ АрселорМіттал Кривий Ріг. Згідно Меморандуму підприємство виділить <u>своє</u> фінансовий ресурс на будівництво онкоцентру.</p>

Продовження табл. 2.8

1	2
Постійна комісія з питань комун. господарства, транспорту, зв'язку	Проведено 17 засідань. Вперше із міського бюджету розпочалося фінансування робіт із благоустрою територій де розміщують погребі. Встановлено 444 прилади обліку теплової енергії, виконано заміну 35 тис. світильників, проведено заміну 22 км мереж водопостачання та відведення. Придбано 33 од. навісного обладнання до міні-навантажувачів Bobcat та 4 од. спеціалізованої техніки, 8 мінітракторів-косарок, 146 од. інструментів для заходів з озеленення. Реорганізовано Програму підтримки ОСББ. Впроваджені нові автобусні маршрути. На автобусних маршрутах (№№1, №№4) встановлено тариф 4 грн для пільгової категорії громадян. На контролі питання опалювального сезону, моніторинг виконання АТ Криворізька теплоцентраль та КП Криворізькепеломережа відповідних заходів.

Джерело: офіційний веб-сайт КМР

Задля набуття передового досвіду, впровадження дієвіших інструментів вирішення спільних проблем, забезпечення інтересів громад та багатьох інших цілей органами МС виконується діяльність по формуванню взаємовідносин із ТГ інших міст. Із аналогічними цілями налагоджується співпраця з міжнародними, західними та іншими іноземними неурядовими, громадськими і тому подібними організаціями. Співпраця оформлюється меморандумами про співробітництво, договорами, угодами. Органи МС Кривого Рогу мають право ставати членами міжнародних асоціацій, міжнародних добровільних об'єднань органів МС [103].

Задля більшого задоволення ТГ м. Кривий Ріг її культурних та соціально-економічних інтересів має міста-побратими (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Міста – побратими м. Кривий Ріг

Місто-побратим	Документ про співпрацю
Мішкоць (Угорська Республіка)	24.11.2016 р. – протокол про наміри між муніципалітетом міста і Мішкоць (Угорська Республіка) та виконавчим комітетом Криворізької міської ради (Україна)
Люблін (Республіка Польща)	30.03.2017 р. – Протокол про наміри між містами: Люблін (Республіка Польща) і Кривий Ріг (Україна)
Кошице (Словацька Республіка)	26.04.2017 р. – Декларація про співробітництво в галузі спорту між містами Кошице (Словацька Республіка) і Кривий Ріг (Україна)

Позитивним моментом в організації відносин органів МС міста з ТГ інших європейських міст є наявність розробленого й затвердженого Положення про міста-партнери міста (дод. Ж).

Відносини із громадськими об'єднаннями підтримуються також іншими структурними підрозділами, як уже зазначалося. Серед них особливе місце займає Центр адміністративних послуг. Упродовж 2020 р. він займався формуванням сприятливих умов для виконання вимог ТГ м.Кривий Ріг в адміністративній сфері шляхом надання якісних адмінпослуг. При чому кількість публічних послуг з часом збільшується. Так, у 2020 р. Центром надавалося на 128 послуг більше, ніж у 2019 р., що у відносному вираженні склало 43%. Таким чином, за один рік кількість адмінпослуг зросла із 300 до 428, із них 118 – послуги соціального характеру [103].

У 2020 р. місто стало одним із перших у країні, де розпочали надаватися загальнодержавні комплексні електронні послуги (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Держпослуги, що надаються Центром адмінпослуг м.Кривий Ріг

Послуга	Стислий опис
«ЄМалятко» (9 в 1)	2287 криворізьких сімей скористалися нею у 17-ти «точках доступу»: Центрі та 7 його територіальних підрозділах, 3 міських пологових будинках, 6 районних відділах ДРАЦС, у т. ч. 100 – через Центр (прототипом цієї послуги фактично стала криворізька пакетна послуга «Народження дитини»)
«ID-14» (2 в 1)	298 криворізьких підлітків скористалися цим сервісом. Оформлення першого паспорта громадянина України та отримання реєстраційного номера облікової картки платника податків (РНОКПП) одночасно за однією заявою.

Джерело: [103]

Важливою формою взаємодії з ТГ є громадський моніторинг. Упродовж 2020 р. він здійснювався за 3 напрямками (рис. 2.4).

Центр адмінпослуг має Меморандум про співпрацю із ГО «Всеукраїнська асоціація центрів надання адміністративних послуг». Базовими цілями співпраці являється поліпшення стандартів ЦНАПів, запозичення найкращого досвіду функціонування ЦНАПів, удосконалення професійної підготовки й підвищення кваліфікації персоналу тощо.

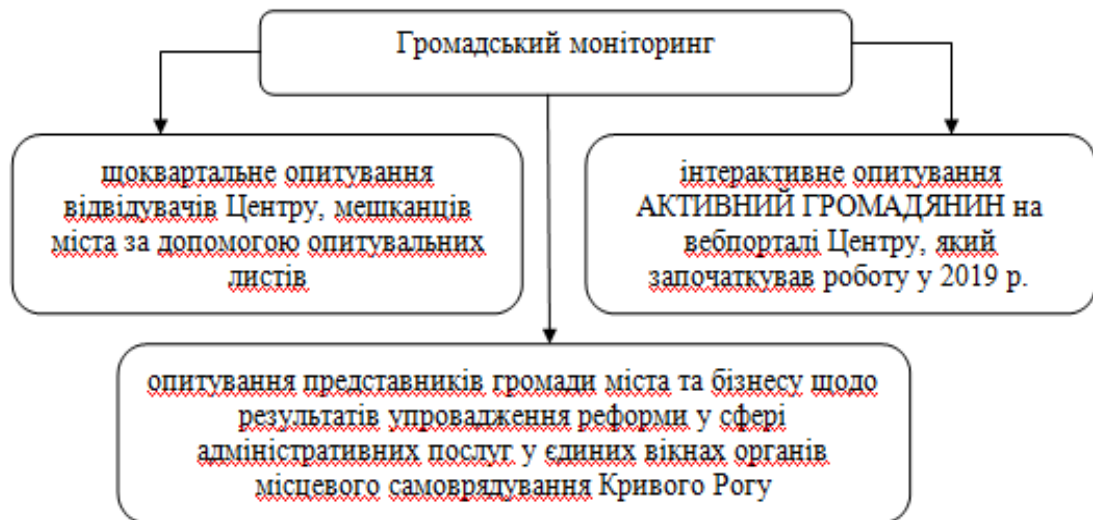

Рис.2.4. Напрямки здійснення громадського контролю

У місті впроваджуються заходи «Програми стратегії інноваційного розвитку електронних інформаційних ресурсів і технологій на 2016-2020 рр.». Програма містить план дій з поліпшення функціонування сервісів співпраці між місцевою владою і членами ТГ, у тому числі:

- покращення роботи модулю «Сервіс електронних петицій»,
- введення е-консультацій й розробка спеціального модулю на сайті КМР (з можливістю виходу на окремий самостійний сайт).

Положеннями програми передбачається залучення членів ТГ у процес прийняття управлінських рішень на основі швидкого доступу до різноманітних баз даних, а також здійснення он-лайн висловлювань думок мешканців на початковій стадії прийняття рішень.

Важливо, що в стратегічному плані міста особливе місце відведене позиції «Зручне місто». Згідно до неї передбачається надання он-лайн консультацій населення у ході надання е-послуг. Правила роботи з електронними зверненнями прописані у документі «Регламент функціонування порталу Криворізький ресурсний центр» [103].

Для електронних петицій призначений сайт КМР, а також сайт «Розумне місто», модератором котрого являється ГО «Об'єднання Відповідальних Громадян». Зазвичай, число фактично підтриманих міською радою петицій

коливається близька половини від загальної кількості. У 2020 р. були розглянуті три е-петиції, котрі отримали потрібне число голосів [103].

Одним із найбільших успіхів у взаємовідносинах органів МС із ТГ являється проєкт «Громадський бюджет». За період його функціонування було впроваджено майже 95 відсотків проєктів-переможців. Саме його існування характеризує прозорий інструментарій взаємодії міськвлади із ТГ. Упродовж 5 років успішно провели 6 конкурсів. За їх підсумками мешканцями ТГ м.Кривий Ріг було подано 728 заявок на суму, що перевищувала 327000 тис. грн. Кількість проєктів-переможців склала 295. Їх загальна сума оцінюється у 117000 тис. грн. Позитивним моментом є підвищення активності мешканців не тільки в участі у конкурсі, але й в голосуванні за той чи інший проєкт (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Динаміка голосуючих за конкурсом Громадський бюджет ([103])

Окрім позитивної динаміки у часті в конкурсі, маються й інші вагомні досягнення (рис. 2.6).

Однією із найбільш удалих прикладів взаємовідносин між ТГ і органами МС називають громадські слухання, оскільки вони є формою прямої демократії. Правила їх проведення ругламентуються Статутом ТГ.

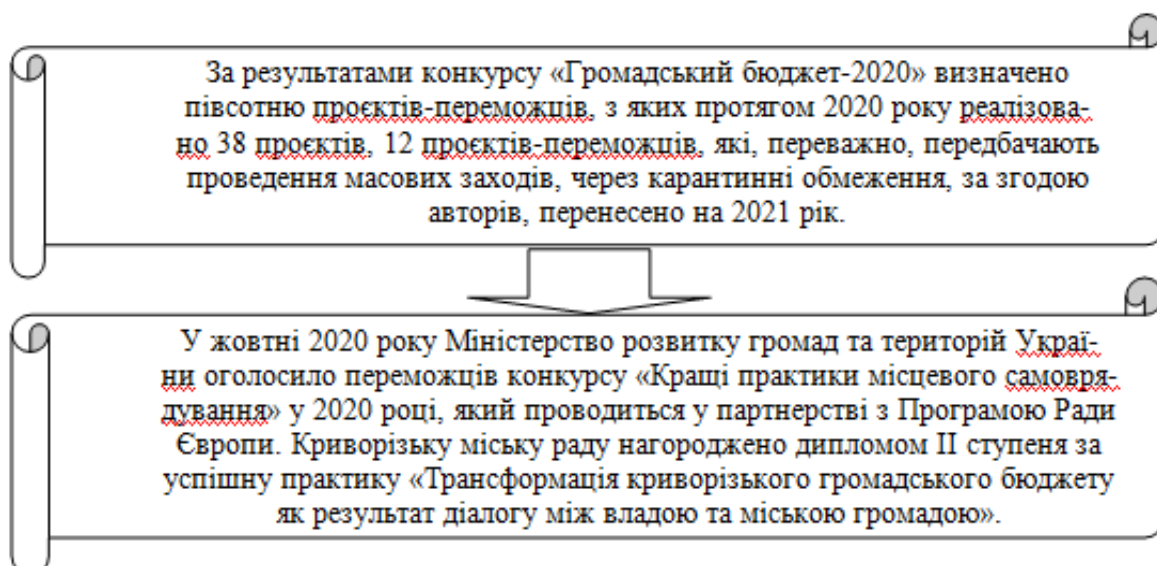

Рис. 2.6. Результати співпраці між органами МС і ТГ ([103])

Приклади питань, котрі виносилися на громадські слухання у м. Кривий Ріг наведені у табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Скорочений перелік питань, котрі виносилися на громадські слухання у м.Кривий Ріг

№	Питання для слухань
1	2
1	Обговорення рішення виконкому Про встановлення правил утримання домашніх тварин та аналіз його регуляторного впливу.
2	Обговорення рішення виконкому Про затвердження правил приймання стічних вод до систем централізованого водовідведення та аналіз його регуляторного впливу.
3	Обговорення акту-рішення виконкому Про встановлення ставок єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва на 2020 р. та аналіз його регуляторного впливу.
4	Обговорення рішення виконкому Про встановлення ставок плати за землю та пільг щодо земельного податку на території м.Кривий Ріг та аналіз його регуляторного впливу.
5	Обговорення рішення виконкому №66 від 14.02.2018р. Про конкурсні засади розміщення тимчасових споруд та утримання об'єктів благоустрою в м.Кривий Ріг та аналіз його регуляторного впливу.
6	Обговорення акту-рішення виконкому Про встановлення ставок податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки в м.Кривий Ріг на 2020р. та аналіз його регуляторного впливу.
7	Обговорення акту-рішення виконкому Про встановлення тарифів (цін) на платні послуги, що надаються архівним відділом виконкому Криворізької міськради населенню, бюджетним установам та іншим споживачам та аналіз його регуляторного впливу.

Продовження табл. 2.11

1	2
8	Обговорення рішення виконкому Про затвердження правил приймання стічних вод до систем централізованого водовідведення та аналіз його регуляторного впливу.

Джерело: офіційний веб-сайт КМР, 2020 р.

Слід відмітити, що через пандемію коронавірусу були введені карантинні обмеження, через які протягом 2019-почато 2020 рр. загальні збори громадян за місцем проживання не скликалися. Натомість, у попередні роки їх систематично проводили в різних районах міста (Покровському, Довгинцевському та інших).

Органи самоорганізації населення м. Кривий Ріг функціонують на основі документу «Типове положення про органи самоорганізації населення міста». У Кривому Розі, у періоді дослідження, органи самоорганізації населення представлені наступними комітетами (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Органів самоорганізації населення у м. Кривий Ріг

Район	Комітети				
	Квартальні	Будинкові	Мікрорайонів	Вуличних	Разом
1	2	3	4	5	6
1. Тернівський	17	263	8	20	308
2. Покровський	44	321	-	-	365
3. Саксаганський	-	237	-	29	266
4. Довгинцівський	31	121	1	34	187
5. Металургійний	21	5	-	9	35
6. Центрально-Міський	89	355	-	-	444
7. Інгулецький	-	165	-	33	199
Всього	202	1467	9	125	1803

Джерело: офіційний веб-сайт КМР

У місті зареєстровано кілька сотен громадських організацій самого різного спрямування (табл. 2.13). Самими активно формуючимися являються ГО фізкультурно-спортивного спрямування, вони ж є і самими впливовими. Крім них, найбільший вплив мають також ГО культурно-просвітницькі й соціально-економічного спрямування.

Більш детальний аналіз громадських організацій наведений у дод. Ж.1.

Групи ГО у м. Кривий Ріг

Найменування груп громадських організацій	Кількість і частка у загальній величині, %
садівничі товариства	54 – 6,42%
професійного спрямування	86 – 10,22%
молодіжні	39 – 4,63%
ветеранів, інвалідів та учасників бойових дій	66 – 7,84%
культурно-просвітницькі та соціально-економічного спрямування	218 – 25,92%
організації, створені на етнічній основі	32 – 3,80%
правозахисні організації (у т.ч. захист переселенців)	41 – 4,87%
фізкультурно-спортивні	238 – 28,29%
захисту прав споживачів	9 – 1,07%
захисту тварин	12 – 1,42%
екологозахисні організації	18 – 2,14%
організації жінок, матерів та сім'ї	21 – 2,49%
волонтерські організації	5 – 0,59%
організації медичної допомоги	2 – 0,23%

Дієвою формою волевиявлення членів ТГ являється місцева ініціатива. В Україні вона проявляється через ініціювання розгляду КМР актуальних місцевих питань. Слід відмітити, що в місті місцеві ініціативи не являються розвиненим інструментом співпраці. У 2019 р. до Кривого Рогу приїздила делегація Канадського фонду підтримки місцевих ініціатив з метою активізації такої форми співпраці органів МС із ТГ. Водночас важливо підкреслити, що їх використання дало б більше позитивного результату при формуванні партнерських відносин між громадою і місцевою владою. Тим більше урахувавши, що місцеві ініціативи можуть бути різними за своїм змістом (рис. 2.7).

Необхідно відзначити, що у власності Криворізької ТГ мається суттєва кількість комунального майна, від якого вона одержує доходи. Зокрема, це можуть бути доходи від здачі в оренду або продажу. Разом із цим, ТГ як власник майна повинна здійснювати витрати на його утримання. Джерелами цих витрат виступають кошти власного бюджету.

При цьому, бюджетний процес у країні суворо централізований. Через це у органів МС спостерігається брак достатнього рівня повноважень з управління комунальним майном.

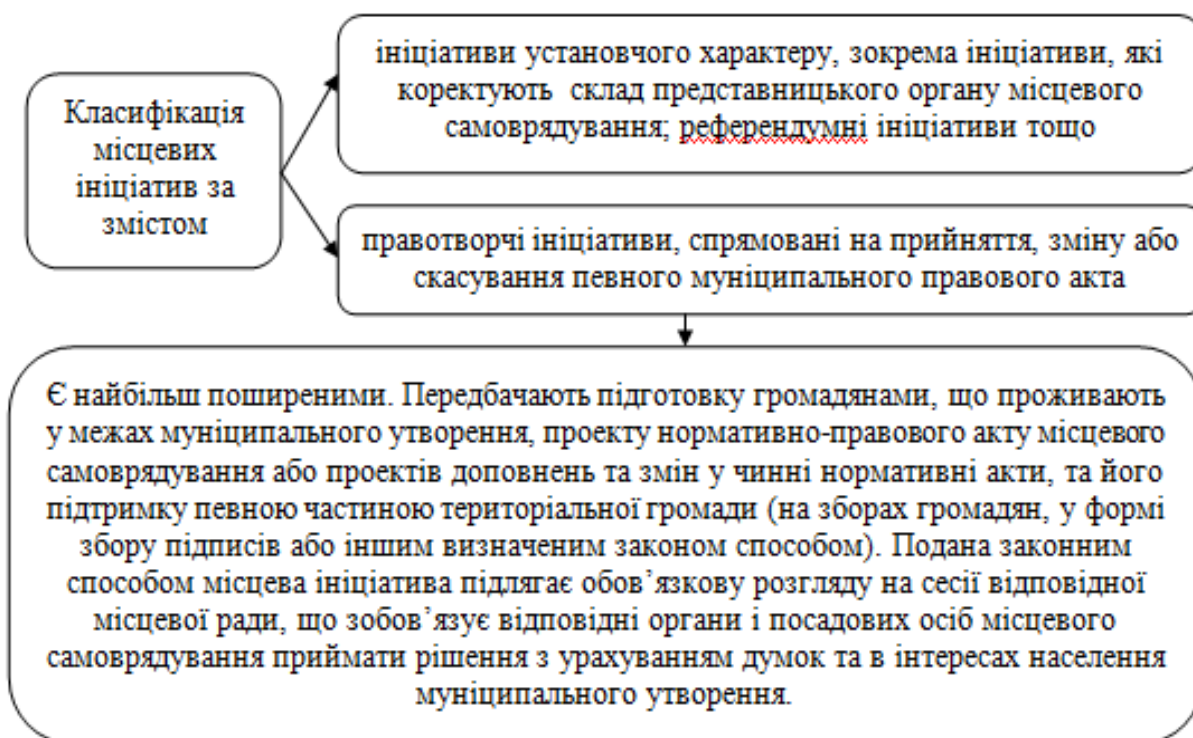

Рис. 2.7. Класифікація місцевих ініціатив, упровадження яких у м.Кривий Ріг потребує актуалізації

Більше того, нестача власних бюджетних коштів не дозволяє ТГ на достатньому рівні утримувати комунальні структури, а також вкладатися чи інвестувати в інфраструктуру та соціальний розвиток. Відтак проявом стосунків органів МС з ТГ являються розроблені та впроваджені Програми, котрі відповідають сучасним інтересам ТГ (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Скорочений перелік програм, котрі задовольняють окремі інтереси ТГ м. Кривий Ріг (2016 – 2020 рр.)

Найменування місцевої (регіональної) програми	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом загальний та спеціальний фонди
1	2	3	4
Програма громадського порядку та громадської безпеки в м.Кривому Розі на період до 2020 р. (затв. рішенням міської ради від 27.01.2016 №209, зі змінами)	6 615 537,00	2 774 000,00	9 389 537,00
Програма захисту прав дітей та розвитку сімейних форм виховання в м. Кривому Розі на 2016 - 2020 рр. (затв. рішенням міської ради від 24.12.2015 №55, зі змінами)	497 810,00	12 320 700,00	12 818 510,00

Продовження табл. 2.14

1	2	3	4
Програма соціального захисту окремих категорій мешканців м.Кривого Рогу на 2017 - 2019 роки (затверджено рішенням міської ради від 21.12.2016 №1182, зі зм.)	274 066 003,0	2 848 475,00	276 914 478,00
Програма реалізації державної та місцевої політики поліпшення становища дітей, молоді, жінок і сім'ї у м.Кривому Розі на 2017 - 2019 роки (затверджено рішенням міської ради від 21.12.2016 №1189, зі змінами)	10 457 162,00	179 377,00	10 636 539,00
Програма Теплий дім щодо виконання заходів з енергозбереження в багатоквартирних будинках для їх співвласників у м.Кривому Розі на 2012 - 2021 роки (затв. рішенням міської ради від 29.12.2011 №862, зі змінами)	14 989 000,00	0,00	14 989 000,00
Програма розвитку системи цивільного захисту в м.Кривому Розі на 2016 - 2020 роки (затверджено рішенням міської ради від 24.12.2015 №60, зі змінами)	22 279 654,00	760 000,00	23 039 654,00
Програма підтримки об'єднань співвласників багатоквартирного будинку в м.Кривому Розі на 2017 - 2019 роки (затверджено рішенням міської ради від 21.12.2016 №1210, зі змінами)	0,00	15 518 354,15	15 518 354,15
Міська програма вирішення екологічних проблем Кривбасу та поліпшення стану навколишнього природного середовища на 2016 - 2025 роки (затверджено рішенням міської ради від 28.09.2016 №901, зі змінами)	0,00	96 469 376,00	96 469 376,00
Програма розвитку фізичної культури і спорту в м.Кривому Розі на 2016 - 2020 роки (затверджено рішенням міської ради від 24.12.2015 №50, зі змінами)	2 092 744,00	11 407 413,01	13 500 157,01
Програма розвитку культури та мистецтва в місті Кривому Розі на 2015 - 2019 роки (затверджено рішенням міської ради від 30.12.2014 №3177, зі змінами)	6 231 000,00	14 806 119,00	21 037 119,00
Міська комплексна програм СТОП - інфаркт на 2016 - 2020 роки (затверджено рішенням міської ради від 31.03.2016 №385, зі змінами)	10 576 086,00	2 702 000,00	13 278 086,00

Продовження табл. 2.14

1	2	3	4
Програма перспективного розвитку освіти м. Кривого Рогу на 2016 - 2018 роки (затверджено рішенням міської ради від 24.12.2015 №48, зі змінами)	70 344 690,00	65 083 482,51	135 428 172,51
Міська міжгалузева комплексна програма Здоров'я нації у м.Кривому Розі на 2017 - 2021 роки (затверджено рішенням міської ради від 21.12.2016 №1185, зі змінами)	78 349 595,19	59 869 135,54	138 218 730,73
Програма управління комунальним майном територіальної громади міста Кривого Рогу на 2016 - 2020 роки та розрахунковий кошторис витрат коштів міського бюджету для фінансування її заходів (затверджено рішенням міської ради від 24.12.2015 №69, зі змінами)	2 461 692,00	3 800 000,00	6 261 692,00
Програма залучення інвестицій та розвитку міжнародної співпраці в м.Кривому Розі на 2016 - 2020 роки (затверджено рішенням міської ради від 27.07.2016 №715, зі змінами)	926 822,00	0,00	926 822,00
---	---	---	---
Усього	1 274 626 031,46	658 470 077,84	1 933 096 109,30

Таким чином, формами відносин органів МС із Криворізькою ТГ, які застосовуються на практиці, являються громадські слухання та електронні петиції. Одним із найбільших успіхів у взаємовідносинах органів МС із ТГ являється проєкт «Громадський бюджет». Інструментами, що допомагають у взаємодії являються адмінпослуги, перелік яких розширюється та окрім місцевих включає також і державні послуги е-Малятко та отримання паспорту разом із номером облікової картки платника податків. Інші форми взаємодії досі залишаються нерозвиненими, не дивлячись на високий ступінь прозорості й відкритості співпраці міської влади і ТГ.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ВІДНОСИН МІЖ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ І ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ

3.1. Цифровізація як засіб підвищення ефективності взаємодії між органами місцевого самоврядування і територіальною громадою

Важливі документи, які характеризують сучасні напрямки у розбудові цифрової України є наступні:

- Концепції розвитку електронного врядування в Україні;
- Концепції розвитку електронної демократії;
- Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України;
- Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні [109].

Електронна участь громадян в управлінні змінює сутність суспільних комунікацій, формуючи нову систему взаємодії громадян з владою – систему електронної демократії (е-демократії) – комплекс інструментів, в яких персональні комп'ютери, ноутбуки, смартфони й доступні мережі застосовуються із метою розбудови та забезпечення базових демократичних цінностей. Серед таких цінностей: доступ до інформації й комунікація, участь громадян у процесах прийняття рішень, об'єднання інтересів громадян. У е-демократії домінують комунікації «знизу-вгору», тобто громадяни певним чином впливають на функціонування органів влади, отримують інформацію від державних службовців, контролюють відповідність пріоритетів державної політики власним пріоритетам й на цій підставі беруть участь у прийнятті політрішень [109].

Ефективні інструменти електронної демократії представлені на рис. 3.1.

Можна виділити 3 найважливіші елементи МС, для кожного з яких необхідний свій особливий підхід у здійсненні цифровізації.

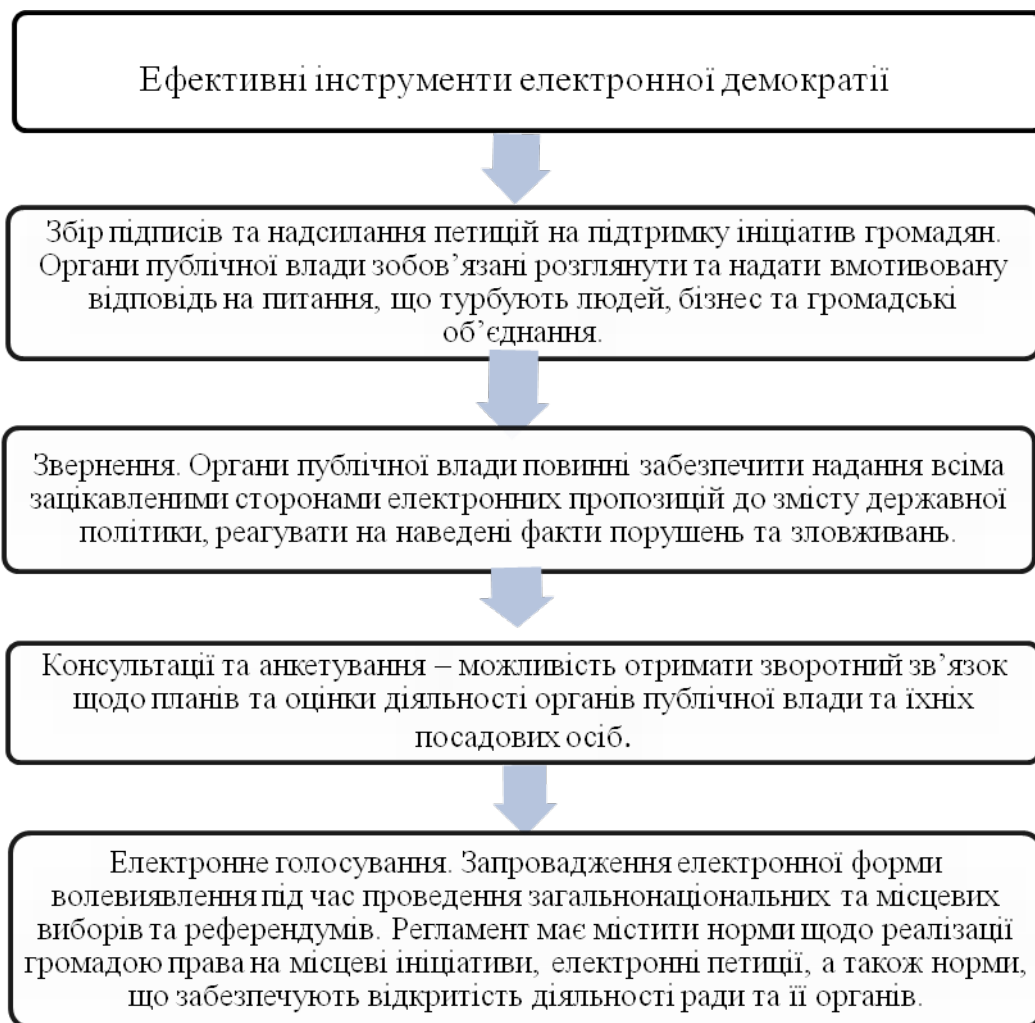

Рис. 3.1. Ефективні інструменти електронної демократії [109]

До них відносяться: муніципальне управління, участь ТГ у здійсненні МС та безпосереднє формування жителями ОМС:

1. Для муніципального управління доцільною є максимально можлива цифровізація. Водночас мають бути значні обмеження, що мають бути врахованими при цифровізації МС. Ключовий із них: дотримання принципу доступності муніципальних послуг. Практика останніх років, коли цифровізація в МС «набрала обертів», характеризує те, що технологічні інновації можуть ускладнювати взаємодію членів ТГ із муніципальними структурами і руйнувати вже сформовані і добре працюючі механізми взаємодії. Тому при прийнятті рішення про реалізацію тих чи інших елементів «е-уряду» на території конкретних ТГ, обов'язково необхідно враховувати рівень доступу членів ТГ до

швидкісного Інтернету і міру їхньої загальної комп'ютерної грамотності. Наприклад, у сільській ТГ з доброю пішою доступністю до місцевої адміністрації відсутня нагальна потреба у поспішному переведенні комунікації між ТГ і ОМС у цифровий вигляд. Проте е-документообіг та інші складові «цифрових ОМС» мають бути запровадженими і в сільських ТГ, однак жителі не повинні, звично приходячи до будівлі селищної ради, наштотуватись на зачинені двері і оголошення з посиланням на якийсь інтернет-ресурс. Крім того, значним обмежувачем задля упровадження цифрових технологій в ОМС є неготовність службовців ОМС використовувати всі можливості цифрового робочого місця, що, нажаль, дуже часто зустрічається. Із часом зміни поколінь дана проблема перестане бути актуальною, оскільки наявність навичок цифрової грамотності і відповідний ступінь цифрової компетентності є обов'язковою умовою для дипломованих фахівців будь-яких професій, затребуваних на публічній службі [104].

2. Другим проблемним напрямом являється участь ТГ у здійсненні МС на базі інструментів електронної демократії. Така участь завжди носить додатковий по відношенню до діяльності ОМС характер, а рішення, що приймаються членами ТГ у межах будь-яких форм е-демократії, носять суто рекомендаційний характер [104].

Основні форми участі членів ТГ у МС включають петиції, звернення до органів влади, опитування, місцеві ініціативи, збори членів ТГ, публічні слухання, соціальні мережі тощо. Міра та межі цифровізації участі членів ТГ у МС не будуть однакою для кожної із перелічених форм. Так, петиції, звернення громадян й опитування краще зробити цифровими, а публічні слухання доцільніше проводити «вживу», оскільки до цього часу відсутні доступні технології, які б надавали можливість створити у цифровому середовищі ефект співпричетності великого числа людей. Через це потрібно виділити два аспекти [104]:

- перший аспект: очні публічні слухання надають можливість ТГ як соціальній спільноті «побачити себе» і запевнитися в тому, що вона дійсно

існує. У повсякденному житті у такої групи людей, об'єднаних спільними інтересами щодо території спільного проживання, не так багато приводів зібратися і відчувати себе таким цілим. Очевидно, що не кожні публічні слухання дають подібний ефект. Велика їх частина являється формальною, проваджуваною як говориться «задля галочки». Проблема як в рутинності багатьох питань, які повинні обов'язково виноситися на слухання, так і в небажанні представників ОМС спілкуватися з активними представниками ТГ. Можна припустити, що в рамках загальної тенденції цифровізація публічних слухань зробить їх більш доступними для людей. Проте імовірний і другий, обернений сценарій, коли електронні публічні слухання призведуть до ще більшого відчуження членів ТГ від ОМС, оскільки замість громадської думки останні матимуть справу з приватними висловлюваннями окремих людей, які легко можна проігнорувати;

- другий аспект: очні публічні слухання узаконюють прийняті ОМС рішення, що дуже важливо при складних та суперечливих питаннях. У ситуації, коли комунікація між представниками ОМС і ТГ має місце, публічні слухання зроблять міру довіри до влади і прийнятих нею рішень більш високою [104].

3. Важливим проблемним напрямком МС є безпосередня участь членів ТГ МС у виборах, референдумах й зборах громадян. У цій ситуації цифровізація значно відстає від сучасних вимог часу. Оскільки наразі поширеним є погляд на заміну безпосереднього формування ОМС цифровими аналогами при сучасному технічному рівні е-голосування як на нездійсненну. Ситуація ускладнена тим, що електронні вибори і референдуми до цього часу не мають належної нормативно-правової бази і, в разі порушень у ході їх здійснення, можуть поставати запитання про достовірність і, тим самим, викликати сумніви у законності одержаних результатів. Однак, вже зараз наявність розгалуженої інфраструктури цифрових технологій і пов'язаного з нею загального інтересу створюють умови для діяльної і безпосередньої участі жителів у різних сферах життя громади, серед якої й політична. Науковців наголошують, що проблематика упровадження цифрових технологій в

електоральне поле, насамперед, обумовлена небажанням виконавчих органів (у т.ч. ОМС, державних) знизити власний контроль та участь у формуванні результатів голосування із застосуванням «добре зарекомендованих та відпрацьованих політтехнологій». Задля досягнення успіхів у цифровізації даної сфери зміни у нормативно-правовому полі стосовно упровадження цифрових технологій у вибори та запровадження е-голосування в Україні повинні проходити в кілька електоральних циклів. При цьому, з урахуванням результатів експериментів (серед яких пробні тести, пілотні проекти, а також повномасштабне використання цифрових технологій у загальнонаціональному й місцевому виборчому процесі) зазначені зміни мають систематично переглядатися [104; 106].

Водночас варто підкреслити, що завдячуючи реформам МС та децентралізації в Україні стосовно розвитку цифрового місцевого самоврядування проведена досить велика робота:

- більша частина міст у складі ОМС має спеціально створені структурні підрозділи, ключовими задачами яких є питання цифровізації;
- саме на муніципальному рівні зосереджена переважна частина інформаційних ресурсів України;
- з різних сфер життєдіяльності ТГ розроблено й підтримуються в актуальному стані інформаційні ресурси і цифрові системи;
- на муніципальному рівні ефективно використовуються цифрові рішення щодо комунікацій;
- серед підприємницьких структур з'явилися ті, які спеціалізуються на створенні цифрових рішень для ОМС [104].

Проте перелічені успіхи муніципальної цифровізації стосуються, переважно, крупних міст. Прірва у сфері цифровізації між містами обласного значення та невеликими сільськими громадами має місце через різницю у можливості доступу до швидкісного Інтернету [104; 106].

Вищевказане обтяжується наявністю складнощів в організаційних умовах діяльності, при яких держполітика щодо цифровізації реалізується, насамперед,

на центральному й регіональному рівнях, а ОМС громад вимушені спиратися виключно на власні ресурси, і якщо їх небагато - цифрової трансформації відходить на другий план [104; 107].

Крім того, проблемою залишається відсутність в ОМС необхідної кількості фахівців із муніципальної цифровізації, а наявні працівники з цієї сфери не завжди відповідають за профілем і рівнем освіти, наявністю необхідного комплексу компетенцій, умінь і знань. Зазвичай, ОМС крупних міст мають більший рівень забезпеченості такими кадрами, ніж сільські або селищні. Це створює нерівність серед ТГ і актуалізує кадрову проблему підготовки фахівців для цифрового керування в ОМС.

Вищевказане обтяжується ще й тим, що наразі чинною є Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства до 2020 р., а її пролонгація в умовах сучасного військового стану в Україні не представляється можливою.

Важливим, наголошують науковці, є усвідомлення того, що цифровізація має відбуватися в усіх формах діяльності громадських інститутів і громадянського суспільства. Вона має бути не тільки «на папері» - у програмах і проєктах, але й у «головах людей» [104].

Цифровізація представляє собою специфічний вид політики, проваджуваної в умовах цифрової трансформації. Тому, насамперед, вона характеризує новітні організаційні структури й бізнес-процеси, регламентовані відповідними положеннями, супроводжується певною відповідальністю за дані, передбачає використання нових рольових моделей, у яких основним є стратегічне керування інформацією. Буде помилкою рахувати, що коли в кабінетах ОМС знаходяться комп'ютери, підключений інтернет, є вай-фай, роутери, то ТГ можна вважати цифровою. Комп'ютери, інтернет являються тільки частиною інструментів. У світовому товаристві відбувається революція в мисленні людей, що передбачає відхід від вже традиційних інформатизації і е-урядування до науково-обґрунтованого використання штучного інтелекту. Тому окрім вищевказаного, цифровізація представляє собою також системний підхід у застосуванні наявних цифрових ресурсів, що включають величезні бази

даних, власниками котрих являються органи МС і які формують ці дані. Від упровадження цифрових технологій у процес керування залежить рівень ефективності МС, конкурентоздатності й соціально-економічного розвитку ТГ. Водночас потрібно ураховувати, що цифровізація не являється універсальним засобом від усіх недоліків й упущень в керуванні суспільством. Вона є лише однією із форм та кроків практичного впровадження цифрової трансформації ринкового простору, суспільства та публічного управління. Дана трансформація протікає більш активно у ринково-розвинутих країнах та вже наразі дозволяє висновувати про переваги, котрими цифровізації наділяє органи МС [104].

Відтак практична реалізація цифровізації МС у зарубіжних країнах, вже надала певні вигоди, що супроводжуються застосуванням сучасних хмарних технологій і цифрових платформ публічного управління [104; 108]. До таких вигід відносяться:

1. Поліпшення зручності. Споживачі теперішнього суспільства звикли до зручності придбання товарів і послуг (бронювання подорожей, замовлення товарів для дому, їжі, банківських операцій тощо). Наразі члени ТГ сподіваються на можливості ведення бізнесу в Інтернеті. Доступ до даних, програм та іншої інформації й послуг, які раніше потребували поїздки до виконкому та фізичної присутності там, на сьогодні забезпечили членам ТГ хмарні технології. З іншого боку, і органи МС отримали вигоду: оцифровуючи операції, вони можуть результативніше обробляти пропозиції, претензії й заяви, які поступають від членів ТГ [104].

2. Сприяння прозорості. Оцифровані робочі процеси створюють умови для прозорості через автоматичність доведення до громадян інформації щодо закінчення кожного кроку процесу розгляду питань. Розташування інформації у базах даних, які являються доступними для загального пошуку теж збільшує ступінь транспарентності дій органів МС [104].

3. Економія часу працівників. Якщо замість фізичних файлів усі документи зберігатимуться у хмарі, то працівники отримають економію часу

завдяки уникненню недоречних звітів. Оцифровані робочі процеси, про які йшлося вище, також дозволятимуть не друкувати нотатки із зібрань та не передавати їх фізичними зусиллями на місце призначення – колегам. Приміром, під час відвідування об'єктів нерухомого майна, інспектор матиме змогу через мобільний пристрій переглядати файли й оновлювати їх у режимі реального часу. Цифрові робочі місця скорочують тривалість часу, необхідну для внесення даних пізніше і окрім цього, через знаходження документа та його оновлених версій у хмарному сховищі до нього отримують доступ усі відповідні структурні підрозділи [104].

4. Автоматизація завдань. Цифровізація керування документами унеможливорює необхідність передачі проєктів документів по різних відділах і структурним підрозділам. Це, у свою чергу, надає можливість отримати результати швидше та вищої якості. Оцифровані робочі процеси надають змогу працівникам органів МС відслідковувати розвиток у підготовці документів; автоматично повідомляти відповідні групи стейкхолдерів відразу у той час, як тільки буде конкретний етап буде досягнутим, а також формувати нагадування, щоб завдання не зупинялось у наслідок міжвідомчої похибки. Скороченню потреби у ручному введенні даних сприяють цифрові форми, котрі заповнюються громадськістю і персоналом органів МС. Таким чином необхідною інформацією автоматично наповнюються відповідні бази даних [104].

5. Доступність даних. Використання хмар дозволяє знаходити файли за простими запитами. При цьому зекономленими можуть виявитися цілі години, які раніше витрачалися на перебирання архівів. Персонал органів МС отримав змогу мати доступ до файлів зі справами й інформацію із власних гаджетів. Приміром, дані про власність можна одержувати в реальному часі з міської ГІС-платформи. При цьому гарантується, що кожен структурний підрозділ має можливість користуватися найновішою інформацією. Кількома кліками може автоматично виконуватися аналіз й формуватися Звіти [104].

6. Об'єднання підрозділів. У наслідок централізованого зберігання документів усі структурні підрозділи отримали можливість одночасної роботи з однією і тією самою інформацією. Персонал органів МС має змогу брати участь у прийнятті рішень та керівництві на базі поточних і точних даних. Це сприяє скороченню числа людських помилок, усуненню вузьких місць у спілкуванні, що дозволяє отримати міжвідомче неперервне співробітництво [104].

7. Покращення кібербезпеки. Число кібератак на органи МС постійно зростає, причому не тільки в Україні, але й в економічно розвинутих країнах, які прийнято вважати більш безпечними як з економічної, так і інформаційної точки зору. Власні фізичні сервери на місцях дорого вартують в обслуговуванні, їх складно убезпечити від загроз. Для кіберзлочинців вони становлять легкі здобутки, котрі використовують в якості викупної програми з метою вимагання великих сум грошових коштів від ОМС. Перехід до хмарного середовища дозволяє записам бути більш надійно збереженими. При цьому важливою є наявність резервних копій, яких, при необхідності, можна створювати не один десяток раз на годину. Через те, що хмарний провайдер несе відповідальність за кібербезпеку, витрати на обслуговування та безпеку або нівелюються загалом, або суттєво мінімізуються [104].

8. Скорочення витрат. У наслідок цифрового управління відсутні витрати на друкування й розсилання документів громадянам. Мінімізують витрати на обробку транзакцій також онлайн-платежі. Цифровізація сприяє росту продуктивності та, відповідно, скороченню витрат на персонал. Крім того, перехід від локальних серверних платформ до хмарних сприяє скороченню витрат на обслуговування та захист.

Вищенаведений перелік із 8-ми пунктів не являється вичерпним. Його можна продовжувати по мірі розвитку інструментів цифровізації та етапів її впровадження.

Отже, поняття «цифрова трансформація» та «цифровізація» являються спорідненими та застосовуються повсюдно. У різних сферах ці категорії використовують по-різному. Проте спільними залишаються поняття цифрових

технологій, IT-інфраструктура, великі данні, інтернет речей і штучний інтелект. Цифрова трансформація характеризує глибинне переосмислення використання технологій, людей і процесів задля докорінної зміни ефективності своєї діяльності. МС не являється виключенням. Однак, коли в підприємницьких структурах цифровізація проходить швидко, то для органів МС цифрова трансформація представляється великим шляхом, котрий повинен бути пройденим. Відтак цифрова трансформація реалізується не раптово і не за один місяць. Вона упроваджується покроково: через впровадження нових технологій, систематичне удосконалення, навчання персоналу новим цифровим рішенням, перехід організаційної культури від ручних процесів до цифрових систем. У зарубіжних країнах наразі мається безліч програмних продуктів, котрі можуть зробити перехід органів МС до цифрового керування більш плавним та зрозумілим. Цифровізація МС в Україні має окремі досягнення, але реалізується повільно. Як відмічають фахівці, з-поміж усіх сфер публічного управління саме ОМС можуть мати самий високий рівень переваг від інвестування в цифрові технології, серед яких: виключення паперових процесів, що дозволить збільшити результативність й продуктивності; збережені у хмарному середовищі документи більш убезпечені від кібер- та фізичних загроз; у персоналу з'являється можливість одержати доступ до інформації й оновлювати її у будь-який час із різних місць через розгалужену мережу WiFi та мобільних пристроїв; час, який раніше витрачався на пошук паперових документів і введення даних можна скерувати на розв'язання більш нагальних і актуальних завдань; адміністративні та інші послуги можуть бути наданими членам ТГ швидше й прозоріше. Найбільш суттєва перевага проявлятиметься в тому, що цифровізація дозволить покращити відносини з членами ТГ, котрі все більше звикають до термінових послуг (які можна отримати негайно й при цьому цілодобово) як стандартної складової взаємодії органів МС з ТГ [104].

3.2. Пропозиції організаційного вдосконалення відносин між органами місцевого самоврядування і Криворізькою територіальною громадою

Організаційний устрій м. Кривого Рогу має певні особливості. Насамперед, це, як вже зазначалося, ділення на окремі адміністративні райони. Таких районів у місті налічується сім. Відповідно до цього, у Кривому Розі функціонують 7 районних у місті рад, кожна з яких являється самостійною юридичною особою із відповідними повноваженнями. Безперечно, це впливає на формування відносин органів МС із Криворізькою ТГ.

Районні у місті ради наділені власними та делегованими повноваженнями.

Власні повноваження передбачають розроблення та формування бюджетів, управління ними; керівництво комунальними підприємствами й установами [33].

Делеговані повноваження передбачають усі інші функції, зміст та обсяг яких визначаються Криворізькою міською радою.

Мешканці відповідних районів міста обирають депутатів, котрі повинні бути представниками й захисниками їх інтересів. Таким чином сформовані районні ради являються одночасно виборними та представницькими органами. Даний факт являється основоположним для пропонованих удосконалень для міста Кривий Ріг.

Слід відмітити, що спадщиною радянського минулого, було районування також і в багатьох інших великих містах України. Серед них Херсон, Одеса, Дніпро, Кропивницький, Черкаси, Полтава, Житомир і Київ. Усього ще сім років тому подібний устрій мали двадцять шість міст України.

Однак з часом, такий адміністративно-територіальний устрій указаних міст був змінений. Районні у містах ради припинили діяльність. Замість них у переважній більшості міст (приміром, у Запоріжжі, Харкові та Львові) сформували районні адміністрації.

Наприклад, у Львові міська влада організована за такою структурою:

Міський голова і міськрада → виконавчий комітет міської ради → районні адміністрації → галузеві департаменти.

Поточне управління районами Львову виконується районними адміністраціями, котрі проваджують політику виконавчого комітету міськради.

Аналогічну до вищеописаної структури мають міста Одеса, Вінниця та деякі інші.

Варто розуміти, що районні адміністрації – це не те саме, що районні державні адміністрації (рис. 3.2).

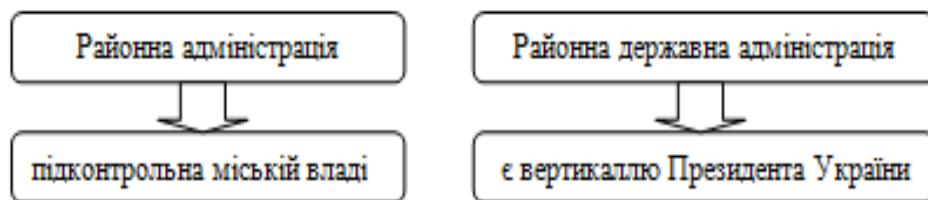

Рис. 3.2. Відмінності районних адміністрацій від районних державних адміністрацій

Районна держадміністрація здійснює діяльність у Криворізькому районі (даний район включає саме місто, а також три інші райони: Апостолово, Софіївка, Широке).

Головна відмінність районних адміністрацій у тому, що вони звітують перед міською владою й контролюються нею ж. Зокрема, у Львові – це 1й заступник голови міста.

Важливо, що повноваження й завдання, котрі виконуються районними адміністраціями майже тотожні повноваженням і завданням районних у місті рад. Єдине виключення становлять напрямки планування, бюджетування, фінансування, будівництво, охорона довкілля, а також соціальний та економічний.

Примітно, що районні адміністрації, зазвичай, являються напряму підпорядковуваними очільнику міста. Звітують вони перед міськрадою. При

цьому, голові міста підпорядковуються виконавчі органи міськради. Така організація являється принципово іншою, ніж у районних у місті радах, їх керівників та виконавчих комітетів, котрі утворюються цими радами.

Ми поділяємо думку фахівців (серед яких І. Павлов), що ТГ являється єдиним неподільним організмом [97]. З огляду на це, обґрунтованою видається ідея щодо керівництва містом і задоволення інтересів ТГ із одного центру (а не відокремлено по 7 районах, як це досі відбувається у Кривому Розі). Паралельно з цією ідеєю необхідно врахувати принцип демократичності, який не терпить зосередження влади «в одних руках». При тому, що розпорощення центрів відповідальності по окремих районах одного міста може стати причиною конфліктних ситуацій у процесі керівництва цілісним господарчим комплексом міста. Унаочнити дихотомію організаційної структури задоволення інтересів ТГ можна за допомогою рис. 3.3.

Таким чином, проблема, яку потрібно вирішити полягає в тому: як урахувати принцип демократичності, уникнувши одноосібної концентрації влади, створити кілька центрів відповідальності, при цьому, у свою чергу, уникнувши конфліктів між різними центрами під час керівництва єдиним господарством, що належить ТГ.

Таким чином, фахівці з публічного управління задля удосконалення управління міським господарством (що входить до сфери задоволення інтересів ТГ) рекомендують змістити фокус уваги із пошуку напрямків подальшого розвитку районних у місті рад на пошук організації інших центрів відповідальності.

Рис. 3.3. Дихотомія організаційної структури задоволення інтересів ТГ

У цьому контексті, українські науковці пропонують ліквідувати такі ради взагалі [97].

Відтак, користуючись практичним досвідом Львова, пропонуємо у Кривому Розі також ліквідувати районні у місті ради, а замість них утворити районні адміністрації. При цьому, вважаємо потрібним зберегти їх кількість – 7 у відповідності до семи районів міста. Збереження вже усталеного районування у Кривому Розі обумовлене тим, що самі по собі райони дуже відрізняються, як орієнтацією на ті чи інші галузі промисловості і відповідні їм підприємства, так і специфікою населення, яке у них проживає (етнічні та соціальні ознаки). Яскравим прикладом являється Довгинцевський район із концентрацією циган, Покровський район – із концентрацією населення робітних професій Центрального ГЗК тощо. Таке розмежування породжує відмінності в інтересах мікрогромад відповідних районів, а отже й у специфіці відносин із органами МС.

Те, що голови районних адміністрацій більше не будуть обиратися населенням конкретного району, а призначатимуться міським головою ми не вважаємо упущенням або недоліком. Адже міського голову обирають усі члени ТГ, які мають право голосу, тоді як голову району – лише жителі цього району. А відтак, якщо уся громада міста довірила конкретній особі управління містом, то це апіорі поширюється на усі його рішення, в тому числі кадрові питання стосовно призначення голів районних адміністрацій.

Ще однією перевагою на користь пропозиції утворення в Кривому Розі районних адміністрацій є наступне. Обрані районні у місті ради могли належати до різних політичних партій, причому опозиційних до міської ради міста. Такий плюралізм з високою часткою імовірності був би чинником суперечок, конфліктів і, як наслідок, низької результативності роботи усіх рад. Натомість, підконтрольність знову створених районних адміністрації міській владі внесла б більший порядок і передбачуваність.

Розглядаючи питання про чисельний склад міської ради, вважаємо необхідним дати пропозиції по зменшенню числа депутатів.

Загалом, число депутатів, котрі являються виразниками інтересів ТГ, переважно, визначається виходячи із числа мешканців даної ТГ. Не дивлячись на те, що така кореляція притаманна багатьом країнам світу, все ж маються різні варіації. Найбільш показовим нам видається приклад Сполучених Штатів Америки. Там у містах із кількістю мешканців від 250 000 до 500 000 осіб кількість депутатів у радах міст коливається біля 10 осіб. Якщо чисельність жителів міста перевищує 500 000, але менше, ніж мільйон, то число депутатів зростає до 13 осіб. Якщо ж більше кількість мешканців перевищує мільйон, то відповідно, число депутатів зростає усього до 22 осіб [79; с.71-74].

Якщо від практики США перейти до аналізу фахових джерел, матимемо аналогічні результати, оскільки певна група українських вчених критикує наявність рад із великою кількістю осіб. Аргументами проти великих рад становляться наступні проблеми:

- суттєве зменшення часу особистої роботи депутата: певне коло обов'язків перекладається на комітети;
- обмеження залученості депутатів до великої кількості питань;
- зниження мотивації у депутатів;
- збільшується імовірність роботи великої кількості депутатів у режимі «лебідь, рак та щука», коли велика кількість людей замість того, щоб стати монолітом, мають різні політичні, економічні та інші погляди і через що виникають неузгодженості [25, с.139].

У ЄС число депутатів не являється сталим (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Число депутатів у міських структурах країн ЄС

Країни	Кількість членів	Країни	Кількість членів
Австрія	до 100	Швеція	від 31 до 101
Італія	від 12 до 80	Нідерланди	7 – 45
Німеччина	від 5 до 80	Іспанія	5 – 25
Фінляндія	від 17 до 85	Португалія	від 4 до 19
Франція	від 9 до 69 (але Париж представлений 163 радниками)		

Джерело: [80]

Слід відмітити, що число депутатів Криворізької міськради перевищує аналогічний показник у середньостатистичному розрахунку по ЄС, оскільки дорівнює 64 депутати. Дана величина відповідає приблизно 0,01% від кількості мешканців м. Кривий Ріг. На перший погляд, цей відсоток виглядає досить малою величиною. Однак, якщо повернутися до досвіду США, то стає очевидним, що резерви для його зменшення є. Відтак пропонуємо встановити фіксований відсоток чисельності депутатів, прив'язаний до офіційної чисельності членів Криворізької ТГ на рівні 0,005%. Таким чином, кількість депутатів Криворізької міськради буде становити (з округленням у більшу сторону):

$$622\ 012 \text{ осіб} \times 0,005\% = 32 \text{ депутати.}$$

Для того, щоб знову створені районні адміністрації у своїй роботі могли урахувувати пропозиції мешканців району, пропонуємо створити у Кривому Розі громадські ради. Вони представляють собою інструменти прямої демократії, що започатковані у Канаді та США[86]. Функціонуючі на постійній основі громадські ради можуть бути добровільними виборними органами, котрі виконуватимуть експертно-консультаційні функції при районних адміністраціях. У містах Київ, Суми, Вінниця та інших громадські ради у такому форматі вже функціонують, але при державних адміністраціях.

Важливим удосконаленням формування відносин між органами МС і ТГ вважаємо укладання громадської угоди – договору між органами МС і недержавним інституціями. Такі види угод (під різними назвами) вже укладються в Англії, Північні Ірландії та Естонії. Сутність пропонованих для впровадження в практику українських реалій громадських угод полягає в установленні партнерських відносин між міською владою кожного міста в Україні та інститутами громадянського суспільства (переважно, громадськими організаціями, недержавними міжнародними організаціями, добровільними об'єднаннями громадян тощо). Мета таких угод – залучення кожного члена ТГ до співпраці із органами МС, у т.ч. формування та впровадження владних рішень, а також підвищення ступені довіри до органів влади.

Відтак, з урахуванням проблем, окреслених у параграфі про нормативно-правове забезпечення, узагальнимо шляхи покращення відносин між органами МС і ТГ (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Пропозиції щодо удосконалення відносин між органами публічної влади і територіальними громадами (у т.ч. ТГ м.Кривий Ріг)

№ з/р	Зміст пропозиції
1	2
1	Ліквідувати районні у місті ради та замість них сформувати районні адміністрації, підпорядковувати міському голові у кількості, що відповідає сучасному територіальному поділу міста на 7 районів
2	Створити у Кривому Розі та інших містах громадські ради як експертно-консультаційні добровільні інституції при районних адміністраціях.
3	Установити граничний розмір кількості депутатів у місцевих радах у залежності від кількості населенні конкретної ТГ, чий інтереси вони представлятимуть на рівні 0,05% від загального числа жителів ТГ.
4	Увести можливість місцевого референдуму, прийнявши спеціальний закон або зробивши доповнення до Виборчого Кодексу.
5	Увести в правове поле можливості е-голосування на місцевому референдумі.
6	Закріпити обов'язковість для кандидатів у депутати місцевих рад і на посаду міського голови належність до відповідної ТГ, внівши відповідні зміни до Виборчого Кодексу України.
7	Ввести обов'язковість укладання між органами МС та громадськими організаціями й об'єднаннями громадян громадської угоди.

Джерело: [80]

Таким чином, представлені у таблиці пропозиції стосуються як безпосередньо м. Кривий Ріг, так і інших міст України. Вони мають практичне значення та можуть бути використанні при розробці стратегії розвитку органів МС як на місцевому рівні, так і в органах влади на державному рівні.

ВИСНОВКИ

МС являється, згідно із визначенням у законодавстві України, гарантоване державою право, котре надає об'єктивну спроможність ТГ, незалежно або під відповідальністю МС, вирішувати завдання місцевого значення, не порушуючи при цьому норм Конституції та чинного законодавства [6]. Звертаючись до визначення ТГ, слід цитувати законодавчо встановлену дефініцію, як мешканців, які неперервно мешкають на конкретній території, котра являється незалежною адміністративно-територіальною одиницею [6]. ТГ також можуть називатися об'єднані за власним бажанням мешканців декількох населених пунктів, котрі мають один адмінцентр [6]. Це означає, що ТГ може складатися із мешканців міста та близь розташованих сіл і селищ або ж тільки кількох сіл чи селищ [6].

Через те, що ТГ являються первинними суб'єктами МС, їм надане конституційне право самостійно справлятися зі справами місцевого значення. Дане право покладене в основу громадівської концепції МС. Дана концепція ґрунтується на твердженні, що ТГ самостійно й незалежно від центральної влади володіє муніципальною владою за своєю сутністю. Водночас природа МС криється у наданні ТГ права самій забезпечувати власні потреби. При цьому за органами держави залишається право (й обов'язок) розв'язувати питання загальнодержавного значення [1].

Поряд із громадівською має місце концепція муніципального дуалізму. Її положення ґрунтуються на твердженні про те, що органи МС являються незалежними від держави лише у питаннях суто громадського значення. Натомість, у політичній площині їх слід ототожнювати із органами держави, таких собі виконавців держфункцій та її повноважень. Прихильники даної концепції вважають питання, розв'язання котрих покладено в компетенцію органів МС, диференціюються на власні й делеговані. Перші повинні

розв'язуватися незалежно від держорганів, а другі – мають контролюватися та за потреби корегуватися держорганами влади [1; 6].

Як зазначалося вище по тексту, МС, попри усі інші імперативні категорії, спирається на право мешканців конкретної території вільно вирішувати питання місцевого значення. Його реалізація стає можливою завдяки приналежності до певної громади. Важливо, що расові, релігійні, політичними, статеві або інші характеристики не тільки не беруться до уваги, але й під суворую заборону фокусування на них [6]. Така заборона є не лише проявом толерантності нинішнього суспільства, але й запорукою демократичного устрою. Натомість, відсутність обмежень на час проживання на визначеній території вважається полемічним.

У роботі систематизовані нормативно-правові акти, котрі регламентують ті чи інші прояви взаємовідносин між ТГ і органами МС. Виявлено, що основними названими формами являються місцеві референдум, вибори та ініціативи, загальні збори, громадські слухання, а також організаційні заходи.

Виявлено, що у законодавчому полі місцевих виборів утворилася прогалина. Примітно, що питання відносно місцевого референдуму були висвітлені у Законі «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3.07.1991р. [40]. Однак він припинив дію та перестав бути чинним після того, як було прийнято Закон «Про всеукраїнський референдум» від 6.11.2012 р. А цей закон було признано неконституційним (за Рішенням Конституційного Суду № 4-р/2018 від 26.04.2018 р.). Такі правові неузгодженості призвели до того, що досі немає нормативно-правового акту, на підставі якого можна було законним способом провести місцевий референдум.

У роботі виявлено чотири основні проблеми законодавчого регламентування взаємовідносин ТГ з органами МС.

Поняття «цифрова трансформація» та «цифровізація» являються спорідненими та застосовуються повсюдно. У різних сферах ці категорії використовують по-різному. Проте спільними залишаються поняття цифрових технологій, IT-інфраструктура, великі данні, інтернет речей і штучний інтелект.

Цифрова трансформація характеризує глибинне переосмислення використання технологій, людей і процесів задля докорінної зміни ефективності своєї діяльності. МС не являється виключенням. Однак, коли в підприємницьких структурах цифровізація проходить швидко, то для органів МС цифрова трансформація представляється великим шляхом, котрий повинен бути пройденим. Відтак цифрова трансформація реалізується не раптово і не за один місяць. Вона упроваджується покроково: через впровадження нових технологій, систематичне удосконалення, навчання персоналу новим цифровим рішенням, перехід організаційної культури від ручних процесів до цифрових систем. У зарубіжних країнах наразі мається безліч програмних продуктів, котрі можуть зробити перехід органів МС до цифрового керування більш плавним та зрозумілим. Цифровізація МС в Україні має окремі досягнення, але реалізується повільно. Як відмічають фахівці, з-поміж усіх сфер публічного управління саме ОМС можуть мати самий високий рівень переваг від інвестування в цифрові технології, серед яких: виключення паперових процесів, що дозволить збільшити результативність й продуктивності; збережені у хмарному середовищі документи більш убезпечені від кібер- та фізичних загроз; у персоналу з'являється можливість одержати доступ до інформації й оновлювати її у будь-який час із різних місць через розгалужену мережу WiFi та мобільних пристроїв; час, який раніше витрачався на пошук паперових документів і введення даних можна скерувати на розв'язання більш нагальних і актуальних завдань; адміністративні та інші послуги можуть бути наданими членам ТГ швидше й прозоріше. Найбільш суттєва перевага проявлятиметься в тому, що цифровізація дозволить покращити відносини з членами ТГ, котрі все більше звикають до термінових послуг (які можна отримати негайно й при цьому цілодобово) як стандартної складової взаємодії органів МС з ТГ [104].

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Проведений аналіз дозволив виявити недоліки й упущення та сформулювати пропозиції щодо їх усунення:

1) з урахуванням принципу демократичності, задля уникнення одноосібної концентрації влади, запропоновано створити кілька центрів відповідальності, при цьому, уникнувши конфліктів між різними центрами під час керівництва єдиним господарством, що належить ТГ. З цієї метою в м.Кривий Ріг запропоновано ліквідувати районні у місті ради та замість них сформувати районні адміністрації, підпорядковувані міському голові у кількості, що відповідає сучасному територіальному поділу міста на 7 районів. Головна відмінність районних адміністрацій у тому, що вони звітують перед міською владою й контролюються нею ж.

2) Створити у Кривому Розі та інших містах громадські ради як експертно-консультаційні добровільні інституції при районних адміністраціях.

3) З урахуванням аргументів українських фахівців проти великих рад, а також на підставі зарубіжного досвіду, запропоновано установити граничний розмір кількості депутатів у місцевих радах у залежності від кількості населення конкретної ТГ, чиї інтереси вони представлятимуть на рівні 0,05% від загального числа жителів ТГ.

4) Унормувати проведення місцевого референдуму, для чого прийняти відповідний закон або внести зміни й доповнення до Виборчого Кодексу України.

5) Унормувати на законодавчому рівні в Україні е-голосування на місцевому референдумі.

6) Упровадити в практику діяльності органів МС підписання громадських угод із громадськими організаціями й об'єднаннями громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституційне право України: підручник /за ред. В.Ф. Погорілка. К: Наукова думка, 1999. 634 с.
2. Закон про місцеве самоврядування в Україні: науково-практичний коментар / В.Ф. Опришко, М.Ф. Веремечук, В.В. Медведчук та ін.; Київ: Інститут Законодавства Верховної Ради України, 1999. 212 с.
3. Шугрина Е.С. Муниципальное право: учебник. М.: Дело, 1999. 210 с.
4. Біленчук П.Д., Кравченко В.В., Підмогильний М.В. Місцеве самоврядування в Україні: навч. посібник. К.: Атіка, 2000. 259 с.
5. Конституція України: Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 06.05.2022)
6. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/ed20200402> (дата звернення: 06.05.2022)
7. Конституційне право України: підручник / за ред. В.Я. Тація, В.Ф. Погорілка, Ю.М. Тодики. К.: Укр. центр правн. студій, 1999. 376 с.
8. Матвієнко А.С. Місцеве самоврядування як ключовий суб'єкт децентралізації влади. *Віче*, 2008. №10. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/959/>.
9. Тодыка Ю.Н. Основы конституционного строя Украины: монография. Харьков: Факт, 2000. 39 с.
10. Соколов А.Н. Современное правовое государство Германия. Курск: Курский политехн. институт, 1993. 89 с.
11. Тодика Ю.М., Серьогін В.О. Конституційний принцип гласності: поняття та сутність. *Вісник Академії правових наук України*, 1998. №1 (12). С. 50-58.
12. Теория государства и права: курс лекций / под ред. Н.И. Матузова и

А.В. Малько. М.: Юрист, 1997. 96 с.

13. Лазарев Б.М. Компетенция органов управления. М.: Юрид. лит-ра, 1972. 280 с.

14. Погорелко В.Ф. Местные советы в механизме осуществления функций Советского общенародного государства. К.: Наук. думка, 1986. 232 с.

15. Общая теория права и государства : учебник / под ред. В.В. Лазарева. М.: Юрист, 1996. 472 с.

16. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления: курс лекций. М.: Юрид. лит., 1997. 173 с.

17. Афанасьев В.Г. Научное управление обществом (Опыт системного исследования). М.: Politizdat, 1973. 392 с.

18. Державне управління: філософські, світоглядні та методологічні проблеми: монографія / за заг. ред. В.М. Князева. К.: НАДУ; Міленіум, 2003. 320 с.

19. Правовые формы деятельности в общенародном государстве / под общей ред. В.М. Горшенева. Харьков, 1985. 84 с.

20. Советское строительство: учебник / под ред. А.А. Безуглова. М.: Юрид. лит., 1979. 496 с.

21. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення. Х.: Основа, 1996. 396 с.

22. Shragge, Eric. Community Economic Development: In Search of Empowerment. Montreal: Black Rose Books, 1993. 141 с.

23. Біркхольц К. Економічний розвиток громади та його потенціал / матеріал до семінару “Економічний розвиток громади”, організованого Мережею асоціацій органів місцевого самоврядування органів місцевого самоврядування Південно-Східної Європи. Берлін, 2005.

24. Роузленд М. На шляху до сталих громад, 2004. 300 с.

25. Sancton, Andrew Governing Canada's City-Regions. Montreal: Institute for Research on Public Policy, 1994.

26. Рос Е. Економічний розвиток громади – конфлікти й бачення

майбутнього / збірка матеріалів до курсу “Економічний розвиток громади”, Університет Конкордія, Монреаль, 2005.

27. Міллер Д. Інституції з поширення знань – Рух за перетворення провідників змін на провідників обміну / збірка матеріалів до курсу “Економічний розвиток громади”, Університет Конкордія, Монреаль, 2005.

28. Arnstein Sherry R. A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, July 1969. Vol. 35. № 4. P. 216-224.

29. OECD/UNDP Resource Book on Sustainable Development Strategies (Збірка матеріалів зі стратегії сталого розвитку), London, 2002.

30. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (дата звернення 06.10.2020)

31. Лациба М., Л. Вінніков, Д. Сідельнік Український Пріоритети розвитку громадянського суспільства України. К.: УНЦПД, 2008. 188 с.

32. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.

33. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/ed20200402> (дата звернення: 03.05.2022)

34. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 № 2625-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text> (дата звернення: 06.05.2022)

35. Конституція України: Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 06.05.2022)

36. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. ООН; Пакт від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 06.05.2022)

37. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

Офіційний вісник України, 1998. № 13. ст. 270.

38. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція). ООН; Конвенція, Перелік, Міжнародний документ від 25.06.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text (дата звернення: 06.05.2022)

39. Європейська хартія місцевого самоврядування. Рада Європи; Хартія, Міжнародний документ від 15.10.1985. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 06.05.2022)

40. Про всеукраїнський та місцеві референдуми: Закон України від 03.07.1991 № 1286-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1286-12> (дата звернення: 08.05.2022)

41. Загальна декларація прав людини: ООН; Декларація від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 10.05.2022)

42. Николаїшин Б.Н. Місцеві вибори як базовий механізм формування відносин між органами публічної влади і територіальними громадами: зарубіжний досвід. *Державне управління та місцеве самоврядування*: зб. наук. пр. Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. Вип. 4(23). Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2014. С. 212-228.

43. Сенктон Є. Системи міського управління / перекл. з англ. С. Куц, гол. ред. і автор передм. Дж. Перлін, наук. ред. В.Пасісніченко. Х.: Центр освітніх ініціатив, 2001. 96 с.

44. Виборчий кодекс України: Кодекс України, Закон від 19.12.2019 № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 10.05.2022)

45. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 № 1382-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text> (дата звернення: 10.05.2022)

46. Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем

проживання в Україні: постанова Верховної Ради України від 17 грудня 1993 року № 3748-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3748-12#Text> (дата звернення: 06.05.2022)

47. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 року № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.05.2022)

48. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади: постанова Кабінету міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.05.2022)

49. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 06.05.2022)

50. Посібник з розвитку громад: Практичний poradnik для небайдужих / кол.авт.: Л.О.Єльчева, І.М.Ібрагімова та ін. К.: 2007. 458 с.

51. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (дата звернення: 06.05.2022)

52. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2929-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>. (дата звернення: 06.05.2022)

53. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11.07.2002 № 93-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text> (дата звернення: 06.05.2022)

54. Бутко І. Деякі проблеми становлення і розвитку територіального самоврядування в Україні. *Міське та регіональне самоврядування в Україні*, 1992. № 3. С.8.

55. Баймуратов М.А., Григорьев В.А. Муниципальная власть: актуальные

проблеми становлення и розвитку в Україні. Одеса: Юридична література, 2003. 248 с.

56. Батанов О. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні: монографія / за заг. ред. В. Ф. Погорілка. К. : ВД «Ін Юре», 2003. 512с

57. Місцеве самоврядування в Україні: проблеми та перспективи: монографія / за ред. В.М. Бесчастного. Донецьк: Донецький юрид. ін-т при Донецькому національному ун-ті, 2005. С.37.

58. Орзіх М. Концепція правового статусу самоврядних територій і органів місцевого самоврядування. *Місцеве та регіональне самоврядування в Україні*, 1995. № 1. С.67.

59. Верменич Я.В. Територіальна управлінська система в Україні: теоретико- методологічні проблеми оптимізації. *Український історичний журнал*, 2006. № 6. С.183.

60. Борденюк В. Діалектика співвідношення місцевого самоврядування та державного управління. *Право України*, 2002. № 12. С.120.

61. Панейко Ю. Теоретичні основи самоврядування. Львів: Літопис, 2002. 196 с.

62. Батанов О.В., Волошин Ю.О., Маліков С.В. Статут територіальної громади: проблеми теорії і практики. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАНУ, 2004. 192 с.

63. Коваленко А. А. Теорія і практика місцевого самоврядування в Україні. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН Укр., 2002. 464 с.

64. Евдокимов В.Б., Старцев Я.Ю. Местные органы власти зарубежных стран: правовые аспекты. М.: Спарк, 2001. 251 с.

65. Ярічевська Л.В. Місцеве самоврядування в умовах демократії (порівняльний аспект) / Місцеве самоврядування в умовах демократичної держави: збірник наукових доповідей / За ред. Ю.П. Битяка. Харків: Право, 2005. С.8.

66. Барабашев Г. Местное самоуправление: учебное пособие. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1996. 352 с.

67. Місцеве самоврядування в сучасній Україні: проблеми і перспективи: монографія / В. М. Бесчастний, Ю. В. Делія, В. А. Устименко та ін. Донецьк:

Донецьк. юрид. ін-т МВС, 2012. 269 с.

68. Сушинський О.І. Місцеве самоврядування в Україні у контексті публічної влади. *Актуальні проблеми державного управління*: Зб. наук. пр. Укр. Академії держ. упр. при Президентові України, 2000. Вип.4. С. 168-190.

69. Дробот І.О. Гарантування місцевого самоврядування: теоретико-методологічний аспект: монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2006. 252 с.

70. Николаїшин Б.Н. Правове регулювання відносин між органами публічної влади і територіальними громадами в Україні. *Ефективність державного управління*: зб. наук. пр. Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління / за заг. ред. В.С. Загорського, А.В. Ліпенцева. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2014. Вип. 39 С. 400-407.

71. Тихомиров Ю.А. Диалектика управления и самоуправления. *Вопросы философии*. 1983. № 8. С. 20-27.

72. Правові умови розвитку громадянського суспільства в Україні. Що потрібно зробити? / М. Лациба, А. Красносільська та ін. Київ: Агенство “Україна”, 2011. 132 с.

73. Система представництва інтересів соціальних груп в Україні: інституціалізація механізмів: аналітична доповідь. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2013-01/sys_predstav-5cdc3.pdf

74. Бессонова М., Бірюков О., Бондарук С. Основи демократії: навч. посібник / за заг. ред. А. Колодій. Київ: Ай Бі, 2002. 684 с.

75. Свирский Б.М. Государственное строительство и местное самоуправление в Украине: учеб. пособ. Харків: Эспада, 2004. 304 с.

76. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації): проект Закону України № 2217а від 01.07.2015. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812 (дата звернення: 06.05.2022)

77. Мяловицька Н. Виборчі системи і досвід європейських держав. *Вісник Центральної виборчої комісії*, 2008. №1 (11). С.61-70.

78. Electoral systems and voting procedures at local level. *Report by Steering Committee on Local and Regional Democracy. Series “Local and regional*

authorities in Europe”. № 68. 57 p.

79. Михеев А.Н. Многосторонние партнерства: определение, принципы, типология, процесс осуществления. *Информационное общество*, 2005. Вып. 3. С. 18–25.

80. Місцеві вибори в Україні: проблеми правового регулювання. *Лабораторія законодавчих ініціатив*. URL: <https://parlament.org.ua/2006/03/07/local-elections-regulation-1/>

81. Яворський В.Д. Місцеве самоврядування і вибори в Україні. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*: зб. наук. пр. Харків: Право, 2002. Випуск 2. С. 45-49.

82. Батанов О. Політичні партії та територіальні громади як суб'єкти муніципального виборчого процесу. *Вісник Центральної виборчої комісії*, 2005. № 2 (2). С.64.

83. Ustawa z dnia 16 lipca 1998 r. Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatow i sejmikow wojewodztw // *Dziennik Ustaw*. – 1998. – № 95. – Poz. 602.

84. Прієшкіна О.В. Місцеве самоврядування в Україні: правове регулювання безпосередньої демократії: навч. посібник. Київ: Кондор, 2004. 336 с.

85. Муниципальное право Российской Федерации: учебник / Борисова Н.Е., Дмитриев Ю.А., Комарова В.В., Пылин В.В., Шапкин М.А., Шевелева Н.А. / под ред. Ю.А. Дмитриева. Москва: Изд-во МЦУПЛ, 1999. 512с.

86. Хапчук В. Общественный совет как эффективный механизм участия общественности в местном самоуправлении, 2008. URL: <http://narodna.pravda.com.ua/politics/47c70462a0fe0/>

87. Держава і громадське суспільство: партнерські комунікації у глобальному світі: навч.-метод. посіб. / В. Бебик, В. Бортніков, Л. Дегтерьова, А. Кудряченко. / за ред. В. Бебіка. Київ: Леста, 2006. 248 с.

88. Николаишин Б.Н. Применение внеизбирательных форм прямой демократии в контексте отношений между органами публичной власти и территориальными общинами: зарубежный опыт. *Современный научный вестник* / гл. ред. А.И.Даций. №4(251). Белгород, 2015. С.131-140.

89. Костецька Т.А. Особливості інформаційного забезпечення у

місцевому самоврядуванні / Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. К.: Юрінком Інтер, 1998. С.111.

90. Грембергер М. Граждане как партнеры. Руководство ОЭСР по информированию, консультациям и активному участию общества в разработке политического курса. М.: “Весь мир”, 2002. 120 с.

91. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації: Указ Президента України від 24 березня 2012 року № 212/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/212/2012#Text> (дата звернення: 08.05.2022)

92. Бабінова О. Основні елементи, принципи та форми взаємодії органів публічної влади з громадськістю. *Актуальні проблеми держ. упр.*: зб. наук. пр. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2005. № 1 (19). С. 83– 90.

93. Байтин М.И. Формы осуществления функций государства. Теория государства и права: курс лекций / под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. Москва: Юрист, 1997. С.77.

94. Haughton, Graham. Community Economic Development. Printed in the United Kindom for the Stationary Office by Albert Gait Ltd, Routledge, 2002. 276 p.

95. Finegold, Kenneth. Experts and Politicians: Reform Challtges to Machine Politocs in New York, Cleveland, and Chicago. Princeton: Prenceton University Press, 1995.

96. Участь громадськості: посібник / за ред. Джини Гілбрет Хол дар, О. Захарченко. Київ: Дизайн-студія “iMedia”, 2002. 149 с.

97. Павлов І. Доцільність формування районних у місті рад: аналіз підходів. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_04\(7\)/10pivrap.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_04(7)/10pivrap.pdf)

98. Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад: інноваційні підходи та інструменти: монографія / С. М. Серьогін, Ю. П. Шаров, Є. І. Бородін, Н. Т. Гончарук та ін. / за заг. та наук. ред. С. М. Серьогіна, Ю. П. Шарова. Д.: ДРІДУ НАДУ, 2016. 276 с.

99. Баглай М. Конституционное право Российской Федерации: учебник для юридических вузов и факультетов. Москва: ИНФРА-М-НОРМА, 1997.752с.

100. Міщук Є. В., Гарасюк О. А., Рицко О. І. Визначення проблем та стратегія управління розвитком територій об'єднаних громад. *Державне*

управління: удосконалення та розвиток. №2. 2018. Режим доступу: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2018/28.pdf

101. Вікіпедія: вільна енциклопедія. Електронний ресурс. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Криворізька_міська_громада (дата звернення: 25.05.2022)

102. Офіційний ресурс м. Кривий Ріг. URL: https://kr.gov.ua/ua/news/pg/260220127411935_n/ (дата звернення: 25.05.2022)

103. Звіти виконавчих комітетів міської ради, 2020 р. 40 с.

104. Бородін Є., Піскоха Н., Демошенко Г. Проблеми і переваги цифровізація місцевого самоврядування. *Аспекти публічного управління*. 2021. Том 9. № 4. С.95 – 103.

105. Гусаревич, Н. Актуальні питання нормативно-правового забезпечення електронного голосування в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2021. 9(SI). С. 12-15.

106. Квітка С., Мазур О. Доступ до мережі Інтернет через мобільні пристрої: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2019. 7(9-10). С. 5-18.

107. Квітка С., Титаренко О., Мазур О. Оцінка стану цифрового розвитку адміністративно-територіальних одиниць Дніпропетровської області. *Аспекти публічного управління*. 2019. 7(11). С. 15-25.

108. Benefits of Digital Transformation for Local Government. 2020. URL: <https://www.govpilot.com/blog/benefits-of-digital-transformation-for-local-governments>)

109. Впровадження електронного врядування та електронної демократії на місцевому рівні. Вінницька обласна асоціація органів місцевого самоврядування. Вінниця (2019). URL: <http://sg.vn.ua/wp-content/uploads/2019/12/Vprovadzhennya-elektronного-vryaduvannya-ta-elektronnoyi-demokratiyi-na-mistsevomu-rivni.pdf>

